VORMINGSTIJD

Auteur: Dries Touw. 2016

(Iets bewerkt door Ria- oktober 2026)
s
HBS
NJN
Over de bond
Delftse tijd
De lijdensweg van afdeling Delft
De voor mij belangrijkste leden
Waar lagen mijn interesses?
Excursieterreinen
Een weekend in Amsterdam en een stel kampen
Een dierentuin op vaders werkbank en een vijver op het balkon
Leidse tijd
Eerste congres
Laatste Ardennenkamp, met reünie
Met Titia en Andries in een sterk bestuur
Bondscongres in Leiden!
Activiteiten in 1954
Verslaafd aan mossen
Slotjaar in de NJN
Nadagen

HBS

Nadat ik geslaagd was voor het toelatingsexamen voor de HBS kreeg ik mijn eerste fiets. Die had ik nodig, omdat de school aan de Mijnbouwstraat te ver weg lag om te lopen. Het was een jongensfiets, iets kleiner dan een herenfiets.

Toen ik naar de middelbare school ging verdween het contact met de kinderen uit de buurt, want ik was de enige, die naar de HBS ging. Het gepest was voorgoed voorbij en de stemming in de klas was goed, maar ik bleef de hele schooltijd een eenling. Ik voelde me bij hen niet thuis. Twee klasgenoten hebben het heel ver gebracht in de wetenschap. Waarschijnlijk heeft niemand zoveel invloed op Nederland gehad als Ronald Waterman. Hij werd waterbouwkundige en was de bedenker van het ‘Plan Waterman’ voor uitbreidingen van de kust in de richting van de zee. Daarbij moest zoveel mogelijk gebruik worden gemaakt van natuurlijke processen. Zo ontstonden onder andere de Slufterdam, de Tweede Maasvlakte, de landaanwinst bij Hoek van Holland, de verbreding van de Delflandse kust en de Zandmotor, die nu nog steeds in het nieuws is. Nico W.F. Kossen werd hoogleraar biotechnologie aan de universiteiten van Delft en Groningen, en was lid van de Academie van Wetenschappen (KNAW), de fine fleur van de Nederlandse wetenschap.

Directeur was Dr. van Drooge, een vriendelijke, kleine man, die natuurlijk overwicht had en de school met rust bestuurde. Helaas ging hij halverwege mijn schooltijd met pensioen en werd hij opgevolgd door B.H. Erné, een starre, autoritaire kerel, ex-officier uit het leger, met wie ik een paar aanvaringen kreeg. Bij zo iemand kan ik mijn ergernis vaak niet verbergen.

Op de lagere school vonden ze me een professor, maar de eerste drie jaar op de HBS vielen mijn

cijfers bar tegen, doordat ik niet had geleerd hoe je moest leren. Op de lagere school behoefde ik me niet in te spannen, maar nu moest er plotseling veel uit het hoofd worden geleerd, en ik had grote moeite met de abstracte kanten van wiskunde en natuurkunde. Studeren kon ik pas goed in de vierde klas. De eerste drie jaar behoorde ik tot de zwakke leerlingen. Een of twee keer moest ik in de zomervakantie lestaken maken, die ik moest halen om te worden toegelaten tot de volgende klas.

Dat ik alle zeilen moest bijzetten was ook voor mijn vader een tegenvaller. Hij wilde mij de kansen geven die hij niet had gehad en verwachtte veel van me. Na zijn lagere school moest hij meteen gaan werken. Hij had de spreekwoordelijke twaalf ambachten en dertien ongelukken, tot de bedrijfsleider van een olieslagerij zag dat zijn manusje van alles een goed verstand had. Hij stimuleerde Papa om 's avonds talen en boekhouden te leren. Uiteindelijk werd hij hoofd van de boekhouding van wat nu Silvo heet.

Ik werd goed in biologie, scheikunde, Engels, en natuurlijk in boekhouden. Ik wilde Papa niet nog meer teleurstellen, en heb er later plezier van gehad als penningmeester. Frans was een afknapper. Ik had niets aan het op de lagere school geleerde. De leraar maakte het nog erger. Hij was een zure man, die ons bijtend voor schut zette als we aan het bord een fout maakten. Nadat hij door ziekte moest vertrekken kregen we te horen dat hij maagkanker had, die hem veel pijn bezorgde.

Leraar Ruys gaf enthousiast les in scheikunde. Dat werd een hobby van Kay en mij. In Den Haag vond ik een winkel voor laboratoriumbenodigdheden, en kocht er een Bunsenbrander, reageerbuisjes en dergelijke. Voor een prikje kreeg ik glaswerk en een lab thermometer met kleine gebreken. Veel chemicaliën konden we in drogisterijen kopen. Toen we eens in de grote, oude drogisterij op de Markt stonden vroeg speelse Kay aan de man: 'We weten dat U mottenballen heeft, maar heeft U ook muggentietjes?' We maakten dat we wegkwamen. De drogist had dat vast vaker gehoord.

Thuis deed ik proefjes uit het boek 'Jongens en scheikunde' en zelf verzonnen experimentjes. Dat ging niet altijd goed. In een van Mams gekregen weckpot maakte ik chloorgas. Dat was een geelgroene, bijtende damp. Ik wist zo gauw niet waar ik dat gas moest laten en zette de pot voorlopig weg. Weken of maanden later wilde ik hem weer gebruiken, maar was ik vergeten wat erin zat en zag niks in de pot. Het gas was niet langer zichtbaar. Toen ik het deksel opende kreeg ik een ademtocht naar binnen en had het gevoel dat mijn neus en mijn luchtpijp stukgesneden werden. Ik hoestte kapot slijmvlies op en dacht dat ik stikte. Ik bleef lang boven tot ik niet meer hoestte, en heb beneden niets verteld. In Leiden dacht ik dat scheikunde me weinig moeite zou kosten. Dat was ook zo, maar mijn enthousiasme zakte weg en mijn kennis in de loop der jaren ook.

In de twee laagste klassen kregen we biologie van meneer Wakkie, die er met zijn ongeïnspireerde lessen een doodsaai vak wist te maken. Ik ergerde me rot aan die man, bij wie menskunde bestond uit aantallen hals-, borst- en bekkenwervels, kiezen en tanden. We moesten de beknopte schoolflora van Heukels-van Ooststroom kopen, maar hij nam ons niet mee naar buiten. Maar de start op de middelbare school viel bijna samen met mijn ontdekking van de Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie (NJN). Als je twaalf werd kon je lid worden van de NJN. Dat deed ik in 1947. Het speet me dat ik toen al 12½ was en dat eerste halfjaar heb gemist.

NJN

Ik heb veel te danken aan mijnheer Brons, het hoofd van mijn lagere school en als kind een buurtgenoot van mijn moeder. Hij dacht dat de Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie (NJN) een goede vereniging voor mij zou zijn. Zijn dochter Bep en haar partner Anne van Wijngaarden waren enthousiaste NJNers geweest. Anne was een veldbioloog die werkte bij wat later het RIN (Rijks Instituut voor Natuurbeheer) werd. Hij was daar de specialist voor zoogdieren. In 1951 of het jaar

daarop vertelde hij me hoe de biologiestudie in elkaar stak en hoe groot de kans was op een baan als bioloog, veel groter dan kort voor de oorlog, toen pas afgestudeerde biologen geen passende baan konden vinden. Daarom koos mijn oude vriend Dick Kreulen toen scheikunde in plaats van biologie. In de NJN vond ik mijn plek. Daar hoorde ik erbij, kreeg ik een gezicht, werd ik iemand. Daar leerde ik te functioneren binnen een groep. Daar raakte ik geïnteresseerd in mossen. Daar ging ik volksdansen. Daar vond ik mijn eerste partner. De NJN gaf richting en inhoud aan mijn leven en heeft me beter leren functioneren in de omgang met anderen.

Het was heerlijk om op stap te zijn met anderen, die me wijzer maakten over dieren, planten en andere zaken, waar ik anders aan voorbij zou zijn gegaan zonder ze op te merken. In kampen, bij congressen en in de sjocgroep (werkgroep plantensociologie) ontmoette ik mensen uit het hele land. Op den duur kreeg ik overal bekenden, die je kon opzoeken en bij wie je als mede NJNer kon blijven slapen. Daar heb ik weinig gebruik van gemaakt, maar dat lag aan mij.

De bond en de natuur werden de omgeving, waarin ik mij meer dan ergens anders thuis voelde. De HBS raakte op de achtergrond en het gezin speelde een veel kleinere rol dan vroeger, behalve tijdens de vakanties in Schaveren. Papa en Mams waren bijzonder tolerant ten opzichte van mijn biologische escapades. Zonder dat ik er over behoefde te onderhandelen ontruimde Mams een van de grote kasten in de suite ten behoeve van de NJN-bibliotheek, mocht ik een groot deel van de timmer- en opslagkamer gebruiken voor aquaria en terraria met padden, kikkers, muizen, rupsen en huiskrekels, en gaf ze me een wasteil, die een surrogaat slootje vol waterplanten en beestjes werd. Hoeveel ouders vinden dat goed en staan daar vierkant achter? Toen ik naar Leiden verhuisde nam Mams de verzorging van de achtergebleven terrariumdieren voor haar rekening. Mijn ouders waren ongetwijfeld blij dat ik eindelijk contact met anderen begon te ontwikkelen.

Over de bond

De NJN was in 1920 opgericht als een van de vrije jeugdbewegingen, die opkwamen na de eerste wereldoorlog. Het is de enige, die daarvan over is. Veel zelfstandige verenigingen voor jongeren met belangstelling voor de natuur sloten zich erbij aan. Daarbij was de Delftse Biologische Vereniging voor Gymnasium en HBS. De absurd grote bibliotheek van de afdeling was afkomstig uit die club. Kees van Steenis, directeur van het Rijksherbarium en drijvende kracht achter het Flora Malesiana project, behoorde tot de oprichters van de NJN, maar dat las ik pas na zijn overlijden.

De NJN was uitdrukkelijk gericht op natuurstudie en nam geen stelling op maatschappelijk of ideologisch gebied. Daardoor was het een van de weinige verenigingen die door de Duitsers tijdens de oorlog ongemoeid werden gelaten. Het ledental werd toen groter dan ooit en daalde na de oorlog weer. In 1947 waren er ongeveer 2500 leden, tegenwoordig maar 550. Dat het ledental nu zo laag is komt ook doordat er nu meer jeugdverenigingen voor natuurstudie of natuurbescherming zijn.

De NJN organiseerde excursies, lezingen, congressen en kampjes voor jongeren. Je kon op je twaalfde lid worden, moest er in mijn tijd op je 23ste uit en werd dan oude sok. Tegenwoordig kunnen kinderen op hun elfde lid worden en is de eindleeftijd 25 jaar geworden.

We deden alles zelf. Actieve leden raakten daardoor als vanzelf betrokken bij het organiseren, besturen, begeleiden en het overdragen van kennis. NJNers leerden verantwoordelijkheid op zich te nemen en besturen. Marga Coesèl (1997) schreef dat veel NJNers zich thuis of op school nogal asociaal gedroegen, maar dat de bond een goede leerschool vormde, waar vele moeilijke en eenzelvige jongeren sociale vaardigheden opdeden. Meestal waren dat natuurstudie fanatici. Ook ik heb er geleerd dingen samen te doen met anderen en wat beter te communiceren.

De individuele vrijheid was groot. Een perfecte plek voor mij. Er was plaats voor natuurfreaks die zich van onervaren klunsjes konden ontwikkelen tot vaklui. Voor anderen was de NJN een gezelligheidsvereniging, waarin je samen naar buiten ging en kon kamperen, zingen en hupsen

(volksdansen op z'n NJN's).

Je was niet verplicht tot deelname aan de uitingen. Je mocht een zonderling zijn, je werd vrijgelaten in je politieke overtuiging en je geloof en je werd niet verplicht aan excursies, lezingen of vergaderingen deel te nemen, maar er waren wel ongeschreven wetten. In de NJN kon je een pijp roken, maar geen sigaretten. Je hoorde bij bonds uitingen geen alcohol te drinken, en in kampen en bij congressen behoorden mannen en vrouwen strikt gescheiden te slapen. Paartjes moesten zich bij NJN uitingen niet onderscheiden van de rest, dus zich niet opvallend als zodanig gedragen. Dit werd in mijn tweede Ardennenkamp een probleem.

In de loop van de vijftiger jaren werd de maatschappij in die opzichten veel losser en vrijer. Ik heb nog net meegemaakt hoe de bond die ontwikkelingen vertraagd volgde. Toen ik in het voorjaar van 1958 onderzoek deed in Wijster nam ik deel aan een weekend in Drenthe van D II . Daar sliepen we allemaal bij elkaar op een hooizolder. Dat had ik nog niet eerder meegemaakt. In datzelfde jaar werd een bijzondere algemene vergadering belegd in Elst. In Amsterdam waren toen mensen, die zich niet wilden houden aan de ongeschreven omgangsregels binnen de NJN. [Tot die groep behoorde onder ander Ferdinand van Altena, die ook de drijvende kracht was van Terpsichore en het Internationaal Danstheater waar ook bryoloog Coen Keer bij werkte]. Ze richtten de Vrije Jeugdbond voor Natuurstudie (VJN) op. D IV (Amsterdam) wilde dat ze zouden worden geroyeerd. Er kwamen verhitte, hoogoplopende discussies. Amsterdam kreeg veel medestanders, maar het royement kwam er niet. De NJN begon langzaam te veranderen.

De NJN was een wereldje op zich, met een adat van bijzonder taalgebruik en dergelijke. In de jaren voor de tweede wereldoorlog hechtten NJNers sterk aan een ruig uiterlijk en gedrag: (versleten) excursietenue, in je kleren slapen, je niet of nauwelijks wassen, slordigheid, tochten. In mijn eerste NJN jaren waren die gewoontes al zo goed als verdwenen.

Als je wilde laten horen dat je een NJNer was floot je de roep van de tureluur. Om onder alle weersomstandigheden buiten te lopen droegen we altijd daarop berekende kleding. Lage schoenen waren niet geschikt voor wandelingen langs de zee en in een moeras, en eigenlijk ook niet in de duinen, want je schepte ze onherroepelijk vol zand. Een NJNer droeg rubberlaarzen en had een loep om kleine beestjes en plantjes te bekijken. Ik kreeg ze meteen. Later ging ik in Den Haag naar een dumpwinkeltje van een van de NJN gebroeders Loose (Hans of Bob). Daar kocht ik een Canadese gasjas (een grote waterdichte legerponcho, waar je eventueel in kon slapen), een pukkeltje, messtins om uit te eten, een mok, een veldfles, een heel praktische Duitse blikopener en een Duitse gasmaskerbus, die ik als botaniseertrommel gebruikte. In een visserswinkel kocht ik een zuidwester. Een verrekijker kocht ik vijftien jaar later. Toen kon ik ook naar vogels gaan kijken.

Onder elkaar gebruikten we ongewone termen als klunzen, vaklui, oude sokken, bakmars (het bondslied), beerput (liedjesverzameling), convo (conversatietent, waarin het hele kamp bijeen kon komen), dons (slaapzak), feestverlichting (vruchtenhagel), foer (kamp kok), gammel (grote kamp-kookketel), gieter (gitaar), hupsen (volksdansen), hybi (de zoetwaternatuur), kotsexcursie (op zee, in een boot), luizeveren (lucifers), peut (petroleum), pietjes (vogels), poelen (zwemmen), preu (stamppot), ritselen (plassen), sjokken (vegetatie opnamen maken), sleef (grote opscheplepel), slinger (diarree), tijger (kamp wc), tijgerfilm (wc-papier), tilly (grote petroleumlamp), tochten (iets ongevraagd lenen), vogelen (vogels kijken), wagensmeer (appelstroop) en nog veel meer.

Voor namen, termen en functies werden vaak afkortingen gebruikt als paka, pika, zoka in nazoka (Paas-, pinkster-, zomer- en nazomerkamp), KC (kampbestuur), NS (natuurhistorisch secretaris), ping (penningmeester), prop (propaganda), sek (secretaris), enzovoorts.

In mijn D VI (district zes, Zuid-Holland ten noorden van de lijn Delft Woerden, met inbegrip van die steden) kregen nogal wat leden een bijnaam, zoals de Hagenaars Herman Leuvenink (Keuvel), Hans van Hoeflaken (Hoefdier), Pim Martens (Pima), Piet Smit (Hofie) en Marianne Huguenin (Hupkonijn, omdat ze graag volksdanste), Hans Zandvliet (Toeter) en Leidse Wim Lubbers (Bobbels).

DELFTSE TIJD

De meeste afdelingen van de NJN hadden weinig leden. Afdeling Delft had er ruim twintig, maar de helft daarvan was niet actief of niet meer actief. Op de meeste excursies zag je maar een paar mensen, bij bijeenkomsten binnenshuis wat meer. Hans Hoogenhout en ik waren de meest actieve leden. De directe omgeving van Delft was ook niet aantrekkelijk. Er lagen weinig boeiende excursieterreinen. Je moest bijna altijd een flink eind fietsen of de Haagse tram nemen. Na de oorlog daalde het aantal leden ook in Delft. Er werden regelmatig propaganda bijeenkomsten gehouden om meer leden te krijgen, maar veel nieuwelingen haakten na korte tijd af. Dit was een voortdurende bron van zorg. De meeste andere afdelingen van het district (D VI) hadden te maken met dezelfde problematiek. Leiden was levenskrachtiger door een kern van biologiestudenten.

Toen ik lid werd zat de meeste kennis in Delft bij Han van der Meulen en Hans Hoogenhout. Han was een erkende strand- en mollusken vakman. Hero Volkers was een van weinige sterrenkenners in de bond. Eenmaal hielden we ‘s winters een ijskoude sterrenexcursie, diep in het Westplantsoen. Hero wilde ons veel laten zien, maar er kwam nevel opzetten. Toch werd het een succes, want Hero nam ons mee naar huis, waar zijn vader ons zijn sterrenkijker liet gebruiken. Later ben ik een paar keer naar het Planetarium van de Haagsche Courant geweest. Daar was de sterrenhemel niet echt, maar wel indrukwekkend.

Vaklui met andere specialisaties zagen we bij districtsuitingen en ze kwamen zo nu en dan naar Delft. Ik heb zo veel strandkennis opgedaan (van Han, Guus Borghorst en Jan Lucas), van slootbeestjes (‘hybi’, Wouter van den Bosch), insecten (Piet den Boer), en duinplanten en dieren (Hans Zandvliet, bijgenaamd Toeter). Daarmee is de lijst niet compleet. Er waren veel Hagenaars met meer kennis dan ik. Actievelingen uit mijn beginjaren waren onder andere: Eric Goedhart, Tonny Cavé, Bob Bongers, Jim van Vliet, Jaap Pijl en Aris Stuurman.

De Delftse NJN had haar eigen mededelingenblaadje, De Grutto, waarin de agenda met aanstaande excursies en lezinkjes het belangrijkst was. Lezinkjes werden meestal bij een van de leden thuis gegeven, ook bij ons in de Caspar Fagelstraat. Het blaadje werd gemaakt met een gammele stencilmachine en zag er voddig uit. Mijn vader kon het een paar keer laten rotaprinten op zijn werk. Rotaprint werd veel gebruikt voor handelsdrukwerk en zag er veel mooier uit. Hij liet voor ons ook een determineertabel drukken voor muizenbotjes uit braakballen van uilen. Die tabel is voor een krats te koop geweest binnen het district en de rest van de bond. Het waren in mijn tijd veruit de mooiste uitgaven van de afdeling.

Op 29 september maakte ik mijn eerste NJN excursie, naar de botanische tuin van de toenmalige Technische Hogeschool in Delft. De hortulanus leidde ons rond en liet allerlei exotische planten zien. Ik was een jonkie binnen een groepje veel oudere leden, maar zag allemaal boeiende planten en voelde me meteen op mijn plek.

Kort daarna was de jaarvergadering in een donker, spelonkachtig zaaltje achter café ‘De Bourdon’ aan het Oude Delft. Natuurhistorisch secretaris (kortweg NS) Hans Hoogenhout had dat jaar noodgedwongen de afdelingsbibliotheek gehuisvest, doordat bibliothecaris Wim Roügoor moest verhuizen. Er moest een nieuw onderdak voor komen. Hij was groot en er zaten prachtige boeken in als de complete ‘Brehm’s Tierleben’, een Duits standaardwerk in dertien dikke delen en vol platen in kleur en zwartwit, een beknoptere Nederlandse vertaling daarvan, massa’s andere boeken, en jaargangen van het NJN blad ‘Amoeba’. Het grootste deel was afkomstig van de oude ’Delftse Biologische Vereniging voor Gymnasium en HBS’, die zich bij de NJN had aangesloten. Er was een stokoud album bij met foto’s van een uitstapje van die club. Wat zou ik die bibliotheek graag bij ons

thuis zien staan! Toen niemand genoeg ruimte bleek te hebben bood ik aan te vragen of het bij ons kon. En zowaar, die schat van een moeder van me maakte een van de grote kasten in de voorkamer leeg, en daar stond die bibliotheek tot de afdeling in 1952 werd opgeheven.

De bibliothecaris was lid van het afdelingsbestuur. Daar dacht ik geen seconde aan toen de begeerte voor die boeken me overweldigde. Zo zat ik opeens bij bestuursvergaderingen, piepjong en onervaren, samen met de oudere Hans Hoogenhout, Gerrit Dekker en Henk Houtzager. Natuurlijk zat ik er de eerste tijd voor spek en bonen bij en noemde Hans me wel eens Drieske, maar ik voelde me welkom en geaccepteerd en ik mocht Hans graag. Dankzij de bibliotheek deed ik in no time een heleboel kennis op over de natuur en ontwikkelde ik me tot wat binnen de NJN een vakman heette. Als bibliothecaris was ik vrijwel de enige gebruiker van de bibliotheek, bracht ik soms de Grutto rond, en hielp ik een poosje de ping (penningmeester), maar had ik geen zwaardere bestuursbaantjes. Ik was en bleef mijn leven lang een verzamelaar van concrete feitenkennis, eerst en vooral uit de natuur, maar ook over landen, volken, geschiedenis en dergelijke. In mijn werk wilde ik nieuwe informatie produceren. In mijn eerste NJN jaren was ik vooral uit op excursies, lezinkjes en kennis uit die bibliotheek.

In 1948 kreeg ik op mijn verjaardag ‘Zien is Kennen’, wat toen de beste vogelgids voor Nederland was. Papa had er een hard doosje bij gemaakt, waardoor het beschermd werd. Van toen gekregen geld kocht ik Kees Hana’s boek ‘Van dier en plant, water en land’. Dat was een fantastisch boek over alle aspecten van de Nederlandse landschappen en hun natuur. Een geweldig inspirerend boek en een goudmijn vol informatie voor een leergierig knaapje als ik. De schrijver was een oude sok en een waardig opvolger van Heimans en Thijsse.

In februari 1950 kregen we een zware schok. Ingrid, Ab en Rudi Unger hoorden tot de actieve kern van de afdeling. Die ochtend sprong Ab in het Sportfondsenbad en bleef erin.

De lijdensweg van afdeling Delft

Voor de Delftse excursies na de zomervakantie van 1950 weer begonnen kwam de ledenkern bij elkaar om te overleggen hoe het verder moest met de afdeling. Op de jaarvergadering van 1949 werd hij schijndood genoemd. Het ledental bleef klein en bij excursies kwam vaak maar één man opdagen. Er kwam ook gebrek aan bestuursleden, die genoeg gelegenheid hadden om hun werk te doen. Motor Hans Hoogenhout ging in Leiden biologie studeren. Hij bleef thuis wonen, maar had minder tijd voor de NJN dan voorheen. De Grutto opende na die bijeenkomst met een stuk in mineur en een oproep voor een ledenvergadering, waarin we de problemen samen onder ogen moesten zien. Bij de voorbespreking kwam aan de orde dat de leden geen gebruik maakten van de bibliotheek. Er werd rigoureus besloten om alleen een kern van belangrijke, bruikbare boeken en Amoeba’s te bewaren en de rest te verkopen aan de leden of weg te doen. De kern kon het best door de NS worden bewaard, die ook het logboek met veldwaarnemingen, het herbarium en de dierencollecties beheerde. Ik werd ping.

Ik kreeg ook minder tijd voor de NJN. Na mijn eindexamen wilde ik gaan studeren, maar dat zou na het overlijden van mijn vader in 1950 alleen kunnen als ik een beurs kreeg. Goede schoolresultaten werden een harde noodzaak, maar ik was met matige cijfers en twee taken overgegaan naar de vierde klas en zou mijn uiterste best moeten doen om hogere cijfers te halen. De leerstof in de hoogste twee klassen vormde een bovenbouw op die uit de lagere klassen. Daar waren mijn resultaten in een paar vakken matig geweest, maar de kennis en het begrip van de stof bleken er veel beter in te zitten dan ik verwachtte. Ik had geen moeilijkheden meer en slaagde in 1952 met tienen voor scheikunde en biologie.

In oktober 1951 maakten we in Delft weer eens propaganda door middel van filmpjes en een lezing, maar dat haalde niets uit. Het jaar daarna kwamen we in een laatste bijeenkomst met de actieve

leden tot de conclusie dat de pogingen om nieuwe leden te werven niets uithaalden en de groep actievelingen te klein was geworden. Kay woonde nu in Den Haag, Hans Hoogenhout kon minder tijd in de NJN steken, en ik ging dat jaar in Leiden studeren. Daar wilde ik lid worden van afdeling Leiden. Delft werd in feite opgeheven. In 1953 las ik in de Kijfhoek (het blad van D VI) dat onze actieve Ike van der Hoeven voorzitster was geworden van afdeling Rijswijk.

Er moest een beslissing worden genomen over de bibliotheek, de collecties planten en dieren en het logboek met excursieverslagen en veldwaarnemingen. De bibliotheek werd opgeheven en verdeeld over de actieve leden. Daar was die bibliotheek nooit voor bedoeld. Ik hield er een slecht gevoel en een aantal boeken aan over. De dertiendelige Brehm's Tierleben werd verdeeld, zonde. Ik kreeg de drie delen over reptielen, amfibieën, insecten, spinnen, duizendpoten, en schorpioenen. Hans behield de zoölogische collecties, die grotendeels door hem waren gemaakt. Ik wilde graag voor het herbarium zorgen. Daar zat ook materiaal in van de oude schoolvereniging. Het is later, samen met mijn eigen herbarium opgenomen in het Rijksherbarium (nu: Naturalis). Dat was de beste bestemming die ik kon bedenken. Het logboek lag jaren bij mij, tot ik het samen met ander archiefmateriaal doorgaf aan het centrale NJN archief.

In september 1954 deed Kay Wiersma tijdens een districtsberaad het voorstel om afdeling Delft weer tot leven te brengen, maar het DB (vertegenwoordigd door Hans van Luyn en Pety Oorschot) was tegen, omdat het aantal Delftse leden en hun enthousiasme te klein waren. Toen ik in 1958 in Drenthe zat hield D VI een propaganda avond in Delft, om te zien of de afdeling kon worden heropgericht. Dat gebeurde later in dat jaar. Hoe het daarna is gegaan weet ik niet. Toen was ik oude sok geworden.

Afdeling Delft lijkt altijd zwak te zijn geweest. In het oude sokken archief van de bond vond ik maar 13 namen van leden, die Delft noemden als hun belangrijkste afdeling. Dat aantal is veel groter bij andere, qua grootte vergelijkbare steden in Holland (Gouda 36, Haarlem 122, Leiden 87). Van de Delftenaren uit mijn tijd staan er maar twee in (Bram Drinkwaard en George Jense), van Leidenaren veertien. Andere Delftse bekenden noemden een afdeling, die voor hen belangrijker was (ik ook), hadden de bond voortijdig verlaten, of waren uit het zicht verdwenen. Naar mijn gevoel was het gebrek aan interessante, aansprekende excursieterreinen in de buurt de grootste oorzaak van het kwijnende bestaan.

De voor mij belangrijkste leden

Hans Hoogenhout

Hans was de motor achter het bestuur, levendig, enthousiast, humoristisch, met een grote algemene kennis en artistieke gaven. Hij bedacht en regelde de excursies en lezinkjes, beheerde de grote afdelingsverzameling en schreef levendige excursieverslagen in het logboek. Die omvatten de gedane waarnemingen en een raak verhaal, dat vaak een feest was om te lezen en te zien, want hij kon uit de losse pols prachtig illustreren. Hij was maar drie jaar ouder dan ik (terwijl ik altijd dacht dat hij ouder was), werd bioloog en kreeg een baan bij het ministerie waaronder het natuurbeheer viel. Na zijn studie heb ik hem niet meer gezien. Op het web zag ik dat hij in 2006 met zijn auto is verongelukt.

Han van der Meulen

Han van der Meulen werd in 1947 oude sok. Hij werd toen in de Grutto bedankt, omdat hij zo veel voor de afdeling had gedaan. Hij bleef nog een paar jaar actief als excursieleider en presentator van lezinkjes en projectievoorstellingen over micro organismen. Hij werd als een zonderling beschouwd, zag er altijd onverzorgd uit en had een wilde haardos. In de NJN liepen toen meer van die buitenissige individualisten rond. Ik vermoed dat er mensen bij waren, die in de oorlog veel hadden meegemaakt, daardoor anders tegenover het leven waren komen te staan en minder gaven om wat anderen belangrijk vonden. Han moest in de oorlog zijn studie aan de Technische Hogeschool afbreken en in Duitsland dwangarbeid verrichten. De levensomstandigheden werden er zo slecht, dat hij een blok steen op zijn voet liet vallen om zichzelf te verwonden en in het ziekenhuis te worden opgenomen. Hij was sterk en hard voor zichzelf en reed bijvoorbeeld binnen een weekend naar Winterswijk en terug, om daar fossielen te zoeken in een steengroeve. In die weekends sliep hij in de open lucht, en niet in een donzen slaapzak. Hij woonde vlak bij ons, aan het Westplantsoen. Ik was daar welkom en ging vaak bij hem langs. Hij werd een goede leermeester en leende me lange tijd zijn microscoop, een stokoud exemplaar, maar voor mij was-ie uitstekend. Om de vergroting te veranderen moest je de objectieflenzen vervangen. Ik heb er van alles onder gelegd, van schubben op vlindervleugels tot micro-organismen. Ik maakte een planktonnetje en kreeg onder het microscoop fantastische voorstellingen door levende raderdieren en eencelligen als amoeben, pantoffeldiertjes, diatomeeën en microscopische algjes. Naar mossen keek ik toen nog niet. Er was in de bond haast niemand die daar iets over wist.

Han woonde op een zolderkamer in het huis van zijn moeder. De kamer en hij zagen er altijd rommelig uit en zijn lezinkjes waren dat ook, maar hij had veel kennis van allerlei organismen. Op het gebied van mollusken (slakken en andere schelpdieren) was hij een van de grootste kenners in Nederland. Hij kende zowel de hedendaagse als de fossiele. De meeste hadden alleen Latijnse namen. Daar wende ik snel aan en toen strooide ik net zo vlot met Latijnse namen als anderen.

Han studeerde weer aan de TH (Technische Hogeschool), maar hij gaf al z'n tijd aan zijn hobby. Zijn moeder klaagde daarover. In een andere kamer woonde zijn broer. Die leek geen steek op Han. Het was een saaie, steile, altijd keurige geklede figuur, die in Leiden rechten studeerde en daar later een baan kreeg bij de universiteitsbibliotheek. Hij besteedde geen enkele aandacht aan mij.

In 1949 of 1950 verdween Han naar Amsterdam en liet niets meer van zich horen. Op het web heb ik niets over hem kunnen vinden, maar dat geldt voor veel prominenten, van wie de actieve periode achter de rug was voor het web tot ontwikkeling kwam.

Kay (Nicolaas) Wiersma

Een jaar na mij werd Kay (later: Nico) Wiersma lid. Hij zat in een andere eerste klas van de HBS en woonde met zijn moeder, zijn oudere zus Ayta, zijn grootmoeder en de stokoude poes Myra in een groot huis aan de Heemskerkstraat. Zijn ouders waren allebei afgestudeerde natuurkundigen. Zijn vader werkte bij de TH tot hij in de oorlog werd opgepakt door de Duitsers en niet terugkwam. Hij had in het verzet gezeten. Ayta studeerde in Leiden en was verloofd met een blinde musicoloog. Kay's

moeder was een bijzonder hartelijke, wijze vrouw. Van buiten allesbehalve knap, maar van binnen wel. Net als de moeder van Han maakte ze zich zorgen over Kay, die een grote intelligentie combineerde met een speelse geest en zich niet druk maakte over zijn schoolprestaties. Mijn vader vond het onacceptabel, dat iemand met zo'n goed stel hersens er de kantjes af liep. Toen we eens met ons rapport thuiskwamen vroeg hij Kay naar z'n cijfers. Die zei met een brede grijns: "Meneer, mijn rapport is in walsmaat: een-twee-drie, een-twee-drie." Papa was achteraf razend. Hoe kon die jongen daar grapjes over maken? Zijn moeder werd moedeloos. Kon ik hem niet motiveren? Nee, ik had geen overwicht op Kay. Na een paar jaar bleef hij voor de tweede keer zitten en moest hij van school af. Hij ging naar de school met Daltononderwijs in Den Haag, waar zijn moeder een kamer voor hem vond bij een van de leraren thuis. Die hield toezicht.

Kay en ik werden goede vrienden, gingen vaak samen op excursie, en ook wel met twee andere Delftse NJNers van onze leeftijd, George Jense en het meisje Hans Heldoorn. Kay kwam een paar jaar na mij ook naar Leiden om biologie te studeren en werd daar ook actief in de NJN afdeling. We bleven bevriend, maar de band was minder sterk dan in Delft. Hij kon zijn studie niet afmaken, doordat hij moest trouwen met een vriendin uit Zweden en daar ging wonen. Ik zag hem nog maar één keer, bij de begrafenis van zijn moeder (november 1976), maar in de drukte spraken we elkaar daar nauwelijks. Op het web staat zijn naam bij drie Zweedse publicaties over bosbouw entomologie. De laatste dateert uit 1985.

Op de zolder van huize Wiersma stond een grote hutkoffer, afkomstig van een overleden familielid uit Indonesië. Op een middag mochten Kay en ik hem inzien. Hij zat boordevol met een ongekende variatie aan mooie, kleurige schelpen en slakkenhuizen uit Ambon, allemaal voorzien van een Latijnse naam. Een schitterende collectie, bijeengebracht door een kenner die daar de oorlog niet heeft overleefd. Wat zonken onze Hollandse strandvondsten daarbij in het niet! Van de meeste soorten bevatten de pakjes een paar exemplaren. Ik mocht een paar mooie meenemen. Ik bewaarde ze voor altijd als fraaie exoten op of in mijn kast, waar ze later gezelschap kregen van door Ria en mij in dat deel van de wereld gevonden schoonheden.

Waar lagen mijn interesses?

De eerste maanden deed ik in de NJN vooral aan de natuur op het strand en aan fossielen, die we op de grote schelpenhopen bij kalkovens vonden. Vanaf het voorjaar van 1948 deed ik natuurlijk ook aan mijn oude hobby, die in de NJN hybi heette: alles wat in zoet water leeft. Al gauw kwamen insecten erbij, maar daarvan zijn er zo veel dat ik me moest beperken, eerst tot libellen en andere waterinsecten, daarna tot vlinders en nog later tot kevers. Omdat ik vlinders probeerde te kweken uit buiten verzamelde rupsen moest ik de waardplanten kennen en leerde ik spelenderwijs meer planten kennen. Daar kreeg ik plezier in en kort voor ik ging studeren begon ik een herbarium aan te leggen. De mossen kwamen pas in 1954, omdat ik wel moest. Als NS van afdeling Leiden had ik toen een inventarisatie opgezet van een moeras vol mossen, maar niemand had enige mossenkennis.

Ik kende wel wat vogels, maar ben nooit een echte vogelaar geworden. Vogels laten zich niet gemakkelijk zien en ik had geen kijker. Je moet het van toevallige ontmoetingen hebben of onder vaak oncomfortabele omstandigheden lang stil zitten of liggen, om ze misschien te zien te krijgen. Bovendien kon je destijds vaak niet bewijzen wat je gezien meende te hebben en bleef ik zelf vaak met twijfels zitten. Dat vond ik onbevredigend. Tegenwoordig kan je ze makkelijker fotograferen en filmen dan toen.

Op het landgoed Ockenburgh vonden we in 1947 uilenballen: braakballen met overblijfsels van hun prooien. Op werkavonden trokken we die gedroogde dingen uit elkaar. Er zaten veel haren en veren in, maar ook snaveltjes en muizenschedeltjes. Met een tabel voor het gebit van muizen heb ik toen geleerd hoe je daarmee een organisme op naam kan brengen.

Excursieterreinen

Het strand

Voor mijn NJN tijd was ik maar een keer op het strand geweest, rond 1940. We gingen toen met tante Mien en oom Tien naar Scheveningen en hebben er heerlijk gespeeld. Daar zijn foto's van. Kort daarna werd de hele kust verboden terrein ('Sperrgebiet'), waar de Duitsers bunkers bouwden en andere verdedigingsmiddelen aanlegden tegen een invasie vanuit zee.

In de herfst van 1947 zag ik voor het eerst het strand bij Kijkduin, op een excursie, die uiteraard werd geleid door de alwetende Han. Het werd een openbaring. In het aanspoelsel zag ik een wereld van organismen die ik alleen van plaatjes kende: schelpen, slakkenhuizen, wieren, hydroidpoliepen, roggen- en haaieneieren, zeepokken, krabben en allerlei ander aanspoelsel, zoals stukken hout met eendenmossels erop en boormossels erin, en veel andere organismen die soms op elkaar groeiden. Han noemde ons de namen van de organismen die we vonden en in de bibliotheek zat een strandboek waarmee ik zelfstandig aan de gang kon. Zo leerde ik pijlsnel veel soorten kennen. Van toen af aan ging ik vaak naar het strand en liep dan vanuit Kijkduin een eind in de richting van Hoek van Holland. Met de NJN reden we per fiets of met de Haagse tram naar Kijkduin en namen we de eerste jaren aangespoelde wijnflessen mee, die we tegen statiegeld inleverden bij een slijterij. Zo verdienden we ons tramgeld terug.

Eenmaal zijn we met een afdelingsexcursie helemaal doorgelopen tot Hoek van Holland. Er lagen golfbrekers, die de smalle rij duinen moesten beschermen. Na een paar kilometer lopen zag je op het strand een veenlaag aan de oppervlakte komen, een stukje Holland van vroeger. Dat heb ik nergens anders gezien. Een andere keer zag ik in de verte een waterzuil ver omhoog schieten bij een van de golfbrekers, die in zee uitstaken. Even later volgde een zware knal. Er moet toen een drijvende zeemijn tegen die golfbreker zijn geslagen. Die kon er beter tegen dan een schip.

Het strand lag toen overal vol klonten stookolie en op het strand lagen veel jammerlijke stookolieslachtoffers, meestal Zeekoeten, Alken, of Zwarte zee-eenden, die met olie besmeurd waren en bij hun pogingen om zichzelf te reinigen olie hadden binnengekregen. Vele lagen dood bij de vloedlijn, maar er lagen ook nog levende slachtoffers. Han handelde dan resoluut. Hij pakte zo'n vogel op en draaide zijn nek om tot hij dood was. Ik vond dat verschrikkelijk, maar hij deed het enig juiste. Als wij dit niet deden zouden kraaien en meeuwen ze levend opeten, te beginnen met de ogen. Ik heb ook vogels uit medelijden de nek omgedraaid, maar moest altijd grote weerstand overwinnen. Dat went nooit.

Er lagen ook dode Bruinvissen, Zeehonden en skeletten daarvan. De koppen ontbraken haast altijd. Ze waren door iemand meegenomen voor z'n verzameling. Ik wilde er ook een hebben, onthoofde een Bruinvis met mijn zakmes en begroef de kop in het zand. Ik noteerde zo nauwkeurig mogelijk waar dat was, maar een jaar later lag daar niks. De kop was waarschijnlijk bloot gestoven en meegenomen, of ik had de plek toch niet goed genoteerd.

Na een propaganda avond op zaterdag gingen Han, Kay en ik de volgende ochtend naar het strand met een stel nieuwelingen van die avond. We vonden een stinkende, half verrotte Bruinvis. Han pakte zijn mes en begon het kadaver open te snijden. Propaganda? Die nieuwelingen hebben we niet teruggezien.

Het strand was die eerste maanden veruit favoriet. Het was nieuw, er was in de winter meer te beleven dan in andere biotopen, en het was een grabbelton, waarin haast altijd iets interessants of moois was te vinden. In het najaar lag het strand na een storm vol grote bruinwieren als riemwier en knotswier. Die waren in de buurt van het Kanaal losgerukt van de rotsen en spoelden bij ons aan, vol erop groeiende wiertjes, poliepen en andere beestjes. In het voorjaar spoelden bij aflandige wind soms massa's goudkammetjes aan, kleine wormen met goudkleurige borstels op hun kop, die leefden in een fraai kokertje van aan elkaar geplakte zandkorrels. Je vond dan ook veel Slangsterren, Kamsterren, Zee-egels, schelpen en slakken, zoals Wenteltrapjes en Trapgevels,. Bij aanlandige wind vond je veel drijvend materiaal. In de zomer gingen we soms samen met de Hagenaars korren in ons

poelpak (badpak). Dan trokken we met ons allen een breed net door de branding en vingen op die manier Botjes, Garnalen, Zeesterren en dergelijke.

Die eerste winter vond ik bij Kijkduin een aangespoelde Parelduiker, een mooie, grote zeevogel, en de enige die ik ooit heb gezien. Hij was waarschijnlijk pas dood en had weinig stookolie op zijn veren. Ik wist dat Gerrit Dekker dieren opzette als hobby en nam de parelduiker daarom mee. Gerrit zette hem op, papa gaf hem aan mij, en ik heb hem tientallen jaren in mijn kamer gehad, tot hij er net zo versleten uitzag als andere opgezette dieren in een verwaarloosd museum.

Meyendel

De planten en dieren in de duinen waren ook nieuw voor me. Buiten de winter ging ik vaak per fiets of met de tram naar Meyendel, tussen Den Haag en Wassenaar. In de duinen zaten toen veel konijnen en zandhagedissen. Er zaten ook Julikevers, vier centimeter grote, dikke, zwartwit gevlekte bladsprietkevers, die in Nederland alleen voorkomen in de duinen van Zeeland en Holland. Doordat ze alleen ‘s nachts rondvlogen zag ik ze niet vaak, maar eenmaal vond ik een hele berg dode en kapotte exemplaren onder in een holle boom. Ze waren waarschijnlijk gevangen door vleermuizen, die boven in die stam zullen hebben gehangen, maar ik kreeg die vleermuizen niet te zien.

Toen ik op een ochtend door het bos liep kwam plotseling een zwaar onweer opzetten. Voor alle zekerheid liep ik terug, om te schuilen bij boerderij Meyendel. Toen de bui voorbij was getrokken ging ik weer op pad en wist niet wat ik zag. Een boom, die vlak bij mijn keerpunt stond was door de bliksem getroffen. De stam was van boven tot onder gespleten! Stel je voor dat ik daar was gebleven.

Doordeweeks kwam ik weinig andere mensen tegen. Eén ontmoeting zal ik nooit vergeten. Toen ik in een bebost dalletje mijn boterham zat op te eten hoorde ik andere mensen iets verderop neerstrijken. Zo te horen was het een paartje. Ik voelde me hoogst ongemakkelijk toen hun gesprek stilviel en ik het meisje zwakke pijnkreetjes hoorde slaken. Ik wist niets anders te doen dan doodstil te wachten tot ze weg waren.

Hybi

In het voorjaar kwam mijn oude liefde voor het leven in de slootjes weer aan bod. Het werd tijd voor hybi (hydrobiologie). De afdeling had een fors, driehoekig schepnet, waarbij mijn eigen netje in het niet verdween. We namen een grote schep vol waterplanten, gooiden ze op de slootkant om en zochten de inhoud uit. Met de planten kwamen allerlei slakjes en waterinsekten mee, zoals larven van libellen, waterjuffers en slijkvliegen, grote en kleine kevertjes en hun larven, waterwantsen, salamanders, dikkopjes en soms een gitzwarte waterspin. Ik heb er thuis heel wat in een aquarium gehouden, en later in een teil op het balkon.

Ackerdijkse Plassen

Een paar kilometer ten zuiden van Delft liggen de Ackersdijkse Plassen. In mijn NJN tijd was dat particulier terrein, waarvoor je een vergunning nodig had. Het was een voormalige eendenkooi met kooibos eromheen. Ik herinner me dat we op mijn eerste excursie met de afdeling een Koolmees uit een oude regenpijp zagen vliegen. Hij of zij had een nest in een reservoir onderaan de pijp! Er lagen twaalf eitjes, in een nestje van koeienhaar en mos.

We maakten zoals altijd een lijst van alle waargenomen planten en dieren, voor zover we die kenden. We hoorden of zagen er een Wielewaal, Spotvogels, Rietgorzen, Zwarte sterns en de gewone vogels uit weiden en parken. Er lagen ook uilenballen. Het meest interessant was het kooibos, een echt moerasbos op weke modder. Om daarin vooruit te komen moest je voorzichtig van de ene Elzenstronk op de andere stappen. Dat kon je niet meteen zien, doordat moerasplanten de weke modder aan het oog onttrokken. Wij wisten dat, maar bij excursies met NJNers uit andere afdelingen van ons district kon je erop wachten tot een ongelukkige op de modder tussen de bomen stapte, diep in de zwarte blubber zakte en eruit moest worden getrokken. Een ander hield zich vast aan een te

zwakke boom, die diep doorboog. De ongelukkige zeeg ruggelings in de modder. Wij, gemeneriken, verkneukelden ons een beetje.

Na die eerste excursie pikten we onze fietsen op bij de boer, die het terrein beheerde voor de eigenaar. Zijn vrouw gaf ons alle vijf een glas melk. Dat was een traktatie, want melk was in 1948 nog op de bon.

De Beer

Zo nu en dan gingen we naar het natuurreservaat De Beer, tegenover Hoek van Holland. Dat was verreweg het meest indrukwekkende natuurgebied in onze omgeving, met duinen, slikken en schorren op de kop van het voormalige eiland Rozenburg. In de vijftiger jaren is De Beer volledig vernietigd, op de schop gegaan en opgegaan in de havens van Europoort.

Om er te komen staken we in Hoek van Holland de Nieuwe Waterweg over met een klein voetveer. De van zee binnenkomende golven deden het bootje zo sterk op en neer gaan dat het een spannend tochtje was. Aan de overkant lag een grote Duitse bunker bij de uitmonding van de waterweg. Eenmaal zijn we daarbinnen geweest. Of we toestemming hadden weet ik niet. De inrichting was intact en tiptop in orde. Waarschijnlijk werd die bunker nog steeds gebruikt ter verdediging van de toegang tot de Nieuwe Waterweg. We keken onze ogen uit op een reusachtig Duits kanon dat naar zee wees en er gevechtsklaar uitzag. Iemand zei, dat het een stuk scheepsgeschut was.

Wij gingen naar de slikken en schorren aan de zuidkant van het reservaat. Die kwamen bij eb droog te staan en overstroomden grotendeels bij vloed. Op de schorren groeiden allerlei zout minnende planten, die allemaal nieuw waren voor mij. Ertussen lagen diepe kreken met hoge, steile modderwanden. Door mijn hoogtevrees durfde ik er niet overheen te springen en maakte ik me belachelijk door liever door de blubber te waden. ‘Smaken verschillen’ schreef Hans droogjes in het logboek.

Kalkbranderij Brielle

Als je Rozenburg recht overstak kwam je bij een rij-op rij-af pontje naar Brielle, dat toen door iedereen Den Briel werd genoemd. Daar lagen grote kalkovens, die ons verste doel van eendaagse excursies waren. Er werd kalk gebrand van schelpen, die uit de Westerschelde bij Ellewoutsdijk werden opgebaggerd. Het waren fossielen uit het Plioceen en de oudste lagen van het Pleistoceen. Uiteraard was Han hier kind aan huis. We gingen ook wel eens naar de kleine kalkovens aan het me welbekende Jaagpad tussen Delft en Rijswijk, of naar die van Wernink in Leiden, maar die van Brielle was het grootst en voor ons de rijkste vindplaats van fossiele schelpen en haaientanden.

Als kind vond ik de hoge, kegelvormige ovens aan het Jaagpad vreemdsoortige bouwsels. In mei 1948 fietsten we daar op een zaterdagmiddag naar toe met Han, maar er was die keer weinig te vinden. Daarom reden we door naar het Rijswijkse haventje, dat werd uitgebaggerd. Misschien was daar wat te vinden. Er bleek een paardenkerkhof te zijn opgedolven. In de baggerhopen lagen tientallen paardenschedels. Hans schreef in het logboek: ‘Met paardenbotten als knotsen is er edelgermaantje gespeeld’. Ik nam zo’n indrukwekkende schedel mee naar huis, waar hij een paar jaar op mijn open kast heeft gelegen. Daarna ruilde ik hem tegen Calwer’s dikke, tweedelige standaardwerk over de Nederlandse kevers, of tegen een professionele bewaardoos voor mijn insectenverzameling. Dat weet ik niet precies meer. Ik had toen ook een brok aangespoeld hout in de aanbieding, met bijzondere, erop en erin zittende zeediertjes.

De volgende dag gingen Hans, Kay en ik met een stel Hagenaars naar het Bommeer bij Schipluiden. Met twee gehuurde pieremachochels (roeibootjes) gingen we moerasjes af en liepen er zoekend rond tot er politie aankwam. Op de terugweg kwam het tot een wilde zeeslag, waarbij enthousiast met water werd gegooid en wortelstokken van waterlelies als projectielen werden

gebruikt. De boog kon niet altijd gespannen zijn!

Boer Touw
Er was eens een najaarsweekend, waarop we met Delftse NJNers naar Hellevoetsluis fietsten, om daar te overnachten bij een boer, die ook Touw heette. Afdeling Delft was klein en het aantal aanmeldingen ook. Op de dag van vertrek was het beestachtig weer: koud, met stormachtige tegenwind en regenvlagen. Niet alle aangemelde leden kwamen opdagen. Toen we met een man of vier, doorweekt en doodmoe arriveerden kwam boer Touw naar buiten, keek naar ons, en zei: "Dat gaat niet door. Jullie zouden met meer mensen komen." Ik schaamde me dood en zwoer boer Touw in het openbaar af. Terug hadden we wind mee, dat wel.

Een weekend in Amsterdam en een serie kampen
Weekend in Amsterdam
In het laatste weekend van februari 1948 gingen Hans en ik naar Amsterdam, als Delftse deelnemers aan een districtsweekend. Op zaterdagmiddag zaten we bij de jaarvergadering van Natuurmonumenten in hotel Krasnapolksky. De zaal zat stampvol en Mr. Gorter beantwoordde een spervuur van vragen over het beleid van de vereniging en het natuurbeheer. Naderhand namen Amsterdamse NJNers ons mee naar het Vondelpark, waar in de kou werd gegeten en gehupst.
's Avonds luisterden we naar een uitstekende lezing van de zeebioloog Ingvar Kristensen en werden we ingekwartierd bij Amsterdammers. Ik meen me te herinneren dat ik bij iemand in de Pijp logeerde. Op zondagmorgen werden we meegenomen naar het aquarium van Artis, waar directeur Portielje ons rondleidde. Tot slot gingen we naar het Amsterdamse Bos, waar in de wintertijd niet veel was te zien. Toen naar huis, boordevol indrukken. Wat een weekend!

Eerste Paaskamp
In 1948 fietste ik samen met Wim Roügoor naar mijn eerste districts Paaskamp (paka) op Voorne, bij boer Van Solingen, aan de Duindijk bij Rockanje. We moesten bonnen voor brood, melk en vlees meebrengen. In Maassluis staken we met een klein, hevig schommelend pontje de Nieuwe Waterweg over naar het eiland Rozenburg. Tijdens de oorlog was dat zwaar gebombardeerd. Daarbij was ergens de zijkant van een dijk ingestort. In de aarde zag ik een schedel zitten. Het was een glanzend bruine hondenkop, die meeging en nu in ons rariteitenkabinetje ligt. Vermoedelijk had een boer zijn dode waakhond in de dijk begraven, wie weet hoe lang geleden.

In het kamp kregen we naamkaartjes. Op het mijne stond een bebrild kleutertje aan de hand van een wild behaarde figuur. Zo zagen ze Han en mij, en zo was het ook wel een beetje! Van het kamp herinner ik me dat we op de hooizolder sliepen en dat een van de oudste Hagenaars op de eerste ochtend onder groot geschater uit zijn bed werd getrokken. Hij lag zonder dekens onder het hooi, spiernaakt! Ook dat was een nieuwe ervaring. Volgens mijn dagboek aten we 's avonds rode kool stamppot met papzachte aardappels, keiharde kool, veel zand en geen zout. Toch lid gebleven.

Pinksterkamp bij Nieuwkoop
D VI hield pinksterkampjes (pika's). Ik ging een paar keer naar een pika aan de Nieuwkoopse Plassen, waar we sliepen bij boer Habold (Meijepad 260). Achter die boerderij lag een flinke lap van het toen al zeldzaam geworden blauwgrasland, dat groeit op veengrond. Er stonden planten, die aan dat milieu gebonden waren en daarmee net zo bijzonder als hun biotoop. Biologiestudente Ineke Boterenbrood liet ons de blauwgrasland planten zien en raapte een plukje mos op, voor mij het eerste waarvan ik de naam leerde: Platgeslagen Sinterklaasmutsenmos. Zo'n naam vergeet je nooit meer. Het was een echte NJN-naam. De officiële is veel saaier: Gewoon Kantmos.

Over de Meije voeren we met pieremachochels naar de plassen, via kanalen met grote stukken moeras erlangs. Je vond er andere organismen dan in de slootjes bij Delft, op beschutte plasjes

broedden Zwarte sterns op kleine, drijvende eilandjes, er vlogen Purperreigers rond, enzovoorts! ‘s Morgens vroeg en ‘s avonds na het eten waren de bootjes vrij en gebruikte ik er graag één, om in alle rust rond te speuren, boven, op en onder het wateroppervlak.

Als de excursies elkaar onderweg tegenkwamen braken er spontaan watergevechten uit, en ‘s avonds werd als in alle NJN kampen veel gezongen en enthousiast gehupst (gevolksdanst) onder begeleiding van blokfluiten en gitaren. In het zangrepertoire zaten veel liedjes, die ik nog nooit had gehoord. De meeste waren Nederlandse, Duitse, Engelse of Franse kampliedjes, gezongen in de oorspronkelijke taal, ook als er een Nederlands versie van was. Er waren ook drankliederen, schelmenliederen en soldatenliederen bij uit verschillende Europese landen en van de Internationale Brigade uit de Spaanse burgeroorlog. Er was zelfs een lied van Duitse, anti-nazi dwangarbeiders uit een concentratiekamp (‘Wir sind die Moorsoldaten’). Veel NJNers verzamelden die liedjes in schriften, die Beerput heetten, ik ook. In de loop der jaren kreeg ik een paar dikke beerputten vol uit andere putten overgeschreven liederen.

Schouwen

In de zomer van 1948 ging ik naar mijn eerste zoka (zomerkamp), bij Burghsluis op Schouwen. Om redenen, die ik niet meer weet kon ik daar pas op de tweede dag van het kamp heen gaan. Daarom schreef mijn vader een keurig, getypt briefje aan de kampleiding om te melden dat ‘myn zoon Andries eerst op 20 juli zal arriveren. Hoogachtend,...’. Die kampleiding bestond uit twee oude sokken en was er alleen om ouders van klunsjes als ik gerust te stellen. De dagelijkse leiding berustte bij NJN leden, die de KC (het kampbestuur) vormden. Wat zullen ze om dat briefje hebben gegniffeld, en hoe zouden ze naar mij hebben gekeken? Gelukkig hoorde ik er in gedrag en tenue al helemaal bij. Heerlijk.

Papa had de ommelandse reis voor me uitgepuzzeld. Eerst per trein naar Rotterdam, daarna met een stoomtram naar Numansdorp, waar ik met een pont over het Zijpe moest oversteken naar Duiveland en tenslotte met een tweede stoomtram naar Burgh. Alles bij elkaar een reis van vijf uur. Het was een boeiende reis, waarvan me het schudden van de wagons en de stinkende, naar binnen waaiende rook uit de locomotieven het meest zijn bijgebleven.

Het kamp bestond uit een mannenkamp, een vrouwenkamp, een kookhoek en een grote convo tent, waarin we bij elkaar konden komen. Even buiten het kamp waren tijgers. Geen roofdieren, maar kamptoiletten in de vorm van een kuil met een balk erboven, waarop je kon zitten. Ik hoorde veel later, dat de naam tijger uit Indië kwam, waar het een tijgerval heette.

Ik kreeg een plaatsje in een van de bondstenten (kampura’s), waarin een man of acht konden slapen op het grondzeil, dus zonder stro. Je schoof net zo lang heen en weer tot je heup in een kuiltje lag. Om zeven uur werd reveille geblazen op een signaalhoorn of een andere toeter en werd geroepen ‘Opstaan, luie donders, poeleeeh (wassen)’! Daaraan hoorde iedereen mee te doen. We aten bij voorkeur buiten, in een kring op de grond zittend. Na het avondeten werd gemeenschappelijk piepers gejast, muziek gemaakt, gezongen, gehupst en gepraat. In het donker en bij slecht weer kwamen we bij elkaar in de convo en dronken daar onze choc. Om een uur of tien gingen we naar bed. ‘s Nachts werd wachtgehouden, hoofdzakelijk om ervoor te zorgen dat de scheerlijnen de juiste spanning hielden. Als het ging regenen moesten ze worden bijgesteld. Elke nacht maakten een paar mensen een kampkrant met gekscherend commentaar op gebeurtenissen en mensen. Bij het ontbijt hing hij op ons te wachten. Wat me het meest schokte was de slotceremonie op de laatste avond. Nadat we met ons allen bij een kampvuur hadden gezeten werden de meisjes weggestuurd en deden de jongens een poging om gezamenlijk het vuur uit te piesen. Dat paste helemaal niet in mijn beeld van de bond, maar het was een vaste traditie.

Van Schouwen herinner ik me maar een paar dingen. Allereerst de grote kolonie zilvermeeuwen in de duinen van Het Zeepe. We liepen daar voorzichtig rond, met zuidwesters of andere hoofddeksels op om niet bescheten of bepikt te worden door de krijsende ouders. In en bij de nesten zaten de donzige jonkies. In de natte inlagen achter de zuiddijk zag ik voor het eerst hoogpotige, elegante

kluten, en in de buurt van Burghsluis stond een eenzame kerktoren zonder spits langs de dijk, het enig overblijfsel van het plaatsje Koudekerke dat door de Westerschelde was verzwolgen.

Hupsen

Het hupsen in de kampen van de NJN kwam de echte volksdans meer nabij dan het dansen in de volksdansgroepen. Lang niet iedereen deed mee, het gebeurde spontaan, in de open lucht, en in daagse kleding en schoeisel. Ik keek er graag naar, maar wilde heel lang niet meedoen. Meer dan eens probeerden ze me in de kring trekken, maar ik durfde niet. Mijn schuwheid ten opzichte van meisjes speelde me parten. Afgezien van die fobie voelde ik me helemaal thuis in de NJN.

De meeste hupsen kwamen aanvankelijk uit het repertoire in de jeugdherbergen, maar in de vijftiger jaren werden veel NJNers lid van volksdansgroepen en brachten ze daaruit andere dansen mee uit andere landen dan voorheen, of lieten ze die zien op de bonte avond van een congres.

Hupsen gebeurde vaak in het openbaar. In de congressteden trokken massale hupspartijen vaak de aandacht en kwamen ze in de krant (o.a. ‘Congres van NJN zette Gouda snel op stelten’, Het Vrije Volk van 28.12.1956). De politie kwam er in het algemeen nauwelijks aan te pas, maar wel tijdens het congres in Apeldoorn (1951), waar ‘s avonds massaal is gehupst op de autoweg naar Amersfoort.

Havelte

In 1949 ging ik naar een zoka bij Havelte, waar we even buiten het dorp kampeerden. Ik moet toen veel terreinen hebben gezien waar ik in latere jaren ook ben geweest, maar ik herinner me het scherpst de hunebedden en de grote, dikke rupsen van de prachtige Nachtpauwoog vlinder, die in de hei zaten en afstaken door hun lichtgroene kleur en rijen gele stippen. Ze maakten ook opvallende cocons. Ik ben daarna bijna elk jaar lang of kort in de hei geweest en heb er maandenlang onderzoek gedaan, maar de Nachtpauwoog; haar rupsen heb ik nooit meer gezien.

Denekamp

In 1950 zat ik met Pinksteren weer in Nieuwkoop en op Hemelvaartsdag kwam ik met D VI voor het eerst in de Amsterdamse Waterleidingduinen. Daar ging het district op die dag altijd naar toe.

Die zomer ging ik naar het zoka Denekamp 2, bij boer Mollink in Volthe, vlak bij het kanaal Almelo-Nordhorn. Ik herinner me vooral de moerassen en blauwgraslanden van het Voltherbroek en het Lemelerbroek en de schilderachtige Dinkel bij de watermolen Singraven. Maar de scherpste herinnering was het voor mij ontijdig einde. Ik moest plotseling naar huis, omdat de conditie van mijn zieke vader plotseling was verergerd.

Thuis kreeg ik een kaartje van Kees Bas, Rudi de Bie, Henk Baarda, Jack de Smidt, Piet Lako, Olga Kok, en ook van Henny Wiering, de entomoloog, die me vertelde waar ik materiaal voor het opzetten van insecten kon krijgen, en van wie ik veel had opgestoken. Hij werd geneticus en is tien jaar directeur geweest van de Amsterdamse Hortus botanicus, maar werd ook de beste kenner van wespen en bijen.

Naar de Ardennen

In 1951 waren er voor het eerst na de oorlog twee zoka’s in het buitenland. Ik schreef me in voor Ardennen I en kwam op de deelnemerslijst. Mijn eerste reis naar het buitenland kwam eraan! Delftse Ingrid en Rudi Unger en George Jense gingen er ook naar toe en daarmee was onze zo zwakke afdeling oververtegenwoordigd in een kamp met 55 deelnemers. Op de paklijst in mijn notitieboekje staan allerlei spullen voor het vangen en bewaren van levende en dode insecten. Ik deed toen aan planten en insecten en verzamelde ze allebei. Omdat dit het enige zoka is waarvan ik een beknopt dagboek bijhield volgt het hierna:

Op 20 juli bracht de vader van George hem en mij met zijn Jeep naar Den Haag, waar we op de

trein naar Maastricht stapten. De grote rivieren en de lange, hoge bruggen erover waren machtig om te zien. Bij ‘s Hertogenbosch moest in de oorlog grote schade zijn aangericht, want daar stonden veel noodwoningen. Voorbij Weert reden we door gebied waar een zware windhoos doorheen was getrokken. Bomen waren ontworteld of afgebroken en de hele graanoogst was vernield. In Zuid-Limburg passeerden we de imposante afvalbergen van staatsmijn Maurits, waar ik op de lagere school over had gehoord. In Maastricht stapten we in een gehuurde bus, die ons naar het kamp zou brengen. Hij stond meer dan een half uur stil bij de Belgische douane. Er was iets, waardoor de chauffeur terug moest naar de Hollandse douane. Om negen uur kwamen we aan in het kamp, op een weitje aan de Warche, even ten oosten van Bevercé chez Malmedy. Ernaast lag een kleine krachtcentrale en ter hoogte daarvan stond aan de overkant van het riviertje een grote watertoren, bovenaan een hoge, steile helling. Daaraan kon ik die plek later terugvinden op Google Earth.

Ik sliep in een kampura voor acht personen, maar behoefde hem met maar vier anderen te delen: Rudi en George uit Delft, Nico Selderbeek uit de Zaanstreek en Dick Joncker uit Rotterdam. Het was een lange dag geweest, maar toch maakten we in het donker een eerste avondwandeling, zagen een reusachtige pad en een Gladde Vlinder, en vingen we feeërieke vuurvliegjes. Die had ik nog nooit gezien. Toen naar bed. Ik sliep als een blok.

We poelden in de Warche, m’n eerste ontmoeting met snelstromend, steenkoud water en een rivierbedding vol grote rotsblokken. In de loop van het kamp gebruikten we die om stuwdammetjes te maken voor een wat diepere poelplek. Ik ging op insectenexcursie met Kees Lems, die ook de planten kende en later een baan als vegetatiekundige kreeg in Canada. We volgden het voetpad langs de rivier stroomopwaarts tot de plek waar een zijriviertje erbij kwam. Die Bayhon was een spectaculaire beek, die met vele miniatuur watervalletjes omlaag klaterde uit een diep zijdal. Ik noteerde een hele rits insecten, waarvan de meeste namen me nu niets meer zeggen. Vlinders, die je bij ons zelden zag vlogen hier rond. Op bloemen zaten grote en kleine boktorren, penseelkevers, bijen, hommels, vliegen en natuurlijk dagvlinders als Keizersmantels en Luzernevlinders. Ik zag mijn eerste Grote weerschijnvlinders. Ze waren algemeen, maar bleven hoog boven ons hoofd vliegen. Kees leerde ons een trucje om ze op de grond te krijgen. Je moest op het pad piesen. Als je na een poosje terugkwam zou je de vlinders daar zien drinken. Volgens hem kwamen ze af op nitraten. Het werkte, en later kreeg ik daarmee ook tropische dagvlinders op de grond. Langs en boven de Warche dwarrelden Beekjuffertjes en patrouilleerde de libel Cordulegaster exannulatus, nog groter dan onze bekende Anax imperator. Ook de planten waren spectaculair, met grote planten als Gele monnikskap, Bergcentaurie, Witte boterbloem, Amandelwolfsmelk, Fuchs’ kruiskruid, allerlei varens en nog veel meer.

Op de 22ste ging ik in Malmedy mijn met de trein opgestuurde fiets ophalen. Daarna trokken George en ik er op uit om insecten te vangen. ‘s Middags luierden we, speelden we in de Warche, maakten we een dammetje en vingen we twee Beekjuffers. ‘s Avonds begon het te regenen en de volgende dag was het koud, nat rotweer. Die dag bleef ik in het kamp, schreef ansichtkaarten uit Malmedy, en ving in de Warche een paar Rivierdonderpadden en Elritsen.

De 24ste vielen er nog steeds plensbuien. Onder leiding van Kees Lems en Bouwe Riemersma fietsten we via Stavelot naar de Sart Ruisseau, een beek met bronvegetatie en moerasjes erlangs. Doordat er plensbuien bleven vallen werd het een kille, natte excursie en kregen we niet veel insecten te zien. Gelukkig waren er wel interessante planten, waarvan er veel voor mij nieuw waren, zoals het Klimopklokje (Wahlenbergia) en het Waterlepeltje (Ludwigia). Ik werd nat tot op m’n huid.
‘s Avonds vond ik een heel klein, totaal verregend hommeltje. Ik stopte het bij mijn rupsen.

In de NJN kampen was de middelste dag een rustdag. Dat kwam goed uit, want op de 25ste was het weer nog steeds om te huilen. Al onze spullen waren nu vochtig of nat. We lagen de eerste dagen naast elkaar, maar omdat de tent een beetje lekte langs de top naad waren George en Dick in de lengterichting gaan liggen. Op mijn plek viel het mee. Het ontbijt werd ons op bed bezorgd en tot een uur of twaalf sliepen we uit. Toen stonk de tent zo, dat we maar opstonden en erop uit gingen. De

grond van het terrein was een modderpoel geworden en het water van de Warche was een heel stuk gestegen. Onze dammen en de rotsen langs de oever waren niet meer te zien. Regenwolken trokken langzaam door de dalen, een mooi gezicht, maar ook mistroostig. Ging het maar eens flink waaien, dan zouden ze misschien verdwijnen. Het hommeltje leefde nog.

Op 26 juli hing bij het opstaan een dichte mist, die geleidelijk optrok, maar tegen de heuvels bleef hangen. In de loop van de dag klaarde het steeds verder op. Ik voelde me niet lekker en gebruikte de ochtend voor determineerwerk. ‘s Middags zocht ik planten in de omgeving van het kamp. George was ook thuisgebleven. Hij beklom ‘s middags stiekem de steile helling met de pijpleiding tussen de watertoren en de krachtcentrale. We mochten daar niet komen, vanwege de kans op ongelukken door vallend gesteente. Hij kwam terug met een Tongvaren. Het leek wel een sierplant! ‘s Avonds kregen we bezoek van een groep Belgische padvindsters, keurige, Frans sprekende meisjes. Zij kampeerden naast ons. Wat zouden ze van ons zootje ongeregeld hebben gedacht?

27 juli. Eindelijk mooi weer. Met een excursie onder leiding van Bouwe Riemersma en Jan Drukker trokken we ver langs de Warche, tot bij kasteel Reinhardstein. Weer schitterende planten gevonden en mijn eerste grote waterval gezien, ongeveer vijftig meter hoog. Na de preu maaltijd was ik aan de beurt om met Elly Poissonnier, Kees Stam, Frits Verbruggen en Hajo Velthuis een dag corvee te draaien. Ik zou genoeg tijd overhouden om de vandaag verzamelde planten te drogen. Aardappels voor de volgende dag schilden we samen met de andere kampdeelnemers. We zetten thee, die volgens velen niet zoet genoeg was, en maakten brood klaar voor morgenochtend. In de convo gaf Miek Hoffman een lezing over sjoc (plantensociologie). Daarna werd er flink over gediscussieerd.

28 juli. Om zes uur wakker gemaakt door Jan Drukker, die de laatste uren wacht had gehad. Wat was het koud om vanuit je warme bed plompverloren in de mistige ochtendlucht te stappen! Het werd stralend mooi weer. Terwijl wij griesmeelpap kookten en meer brood klaarmaakten toeterde Fred van Loen het kamp wakker met zijn signaalhoorn, voor zover je zijn onbeholpen geknars toeteren kon noemen. De pap ging er goed in en daarna was er een tijd niks te doen, zodat ik op excursie mocht gaan. Ik was net op tijd terug om mee te helpen bij het brood klaarmaken. ‘s Middags planten gedroogd en geluierd. Anderen met meer ervaring kookten de preu. Rudi Unger had een paar dagen geleden een Vuursalamander meegebracht. Toen ik die vanmiddag eens goed kwam bekijken mocht ik hem hebben. ‘s Middag arriveerde een Duitse jongen, die lid was van hun DJN. Hij bleef slapen. ‘s Avonds gingen wij op bezoek bij de padvindsters. Eerst werd er gehupst door ons en gevolksdanst door hen. Zij hadden heel leuke dansen. Later gingen we rond hun kampvuur zitten, werd er café noire rondgedeeld en zongen we, zij hun liedjes en wij de onze. Ik weet nog dat we een van hun liedjes leerden, ‘Sur les bords de la Tamise’ (wat zouden wij hen hebben geleerd?).

29 juli. Laatste kampdag alweer, met prachtig weer. Al heel vroeg liep ik naar de tijger. Het kamp leek nog te slapen, maar die Duitse jongen was al aan het poelen. Ik ging op privé excursie. Ik ging het liefst mee met vaklui, die me nieuwe planten of dieren konden laten zien, maar wilde als vanouds ook op mijn eentje op stap, met ogen, oren en gevoel gespitst op wat er te beleven was. Dan zag ik vaak meer. Ik ving een paar Weerschijnvlinders, een Keizersmantel en een Landkaartje en zag een Gehakkelde Aurelia, die zich niet liet vangen. Nico kreeg vandaag een Weerschijnvlinder in zijn net. Doordat het drukkend warm werd kwam ik bekaf terug. Na de lunch begon het te betrekken, maar het bleef droog. We sprokkelden gezamenlijk hout voor een groot kampvuur. In het midden kwam een Den te staan, die ’s avonds brandde als een fakkel. Bij het vuur kregen we koek en choc, en er werd gezongen en voorgedragen. Toen het einde daar was moesten de vrouwen verdwijnen, om de mannen het vuur uit te laten piesen. Maar de dames weigerden zo lang te vertrekken dat het mij te lang duurde.

30 juli. Terugreis. We zouden met 17 man per tien tons vrachtwagen naar Maastricht worden gebracht en stonden daarvoor heel vroeg op. Ik had graag een bos bloemen mee willen nemen, maar die zouden onherroepelijk kapot gaan in de laadbak van die truck. Ik pakte wel een paar levende plantjes in, plus die vuursalamander en mijn rupsen. De auto was er al om kwart over acht, maar door een alweer lang oponthoud bij de douane kwamen we pas om half een in Maastricht aan. We stapten

met de hele club in de trein, maar geleidelijk verdwenen NJNers en kwamen er gewone mensen voor in de plaats. We raakten een beetje down door dat voortdurend afscheid nemen. En wat was Holland plat! In Utrecht stapten kampleidster Marie Salomé, George en ik over in de trein naar Den Haag. Daar namen wij afscheid van haar, en stapten wij in een overvolle tram naar Delft. Daar sjouwde ik mijn vrachtje naar huis, waar ik bij half zeven arriveerde. In de dagen daarna schreef ik blokfluitnotaties van een stel kampliedjes op, zodat ik voortaan mee kon doen bij de begeleiding van zang en hups, maar ik bleef op dat terrein een echte kluns.

Theo Quené was kampvoorzitter en dat jaar ook bondsvoorzitter, in 1953 was hij voorzitter van het congres in Leiden, en uiteindelijk werd hij voorzitter van de SER (Sociaal Economisch Raad). Besturen zat hem in het bloed. Hij trouwde met Leidse Ineke Boterenbrood, die mij m'n eerste mos leerde en later medewerkster werd van het Rijksherbarium.

Ardennen 1952

Ik was zo enthousiast over de Ardennen dat ik er in 1952 en 1953 weer heen ging, beide keren op de fiets. In 1952 reed ik met Haagse Hans van Luyn naar Ardennen I. Hij was een fijne man, die ik vaak was tegengekomen bij uitingen van het district. De avond voor de grote tocht sliep hij bij ons in Delft en onderweg sliepen we in zijn tweepersoons sheltertje. De dag voor we België in trokken mochten we dat bij bekenden van Hans neerzetten in de kersenboomgaard bij hun Zuid-Limburgse boerderij. We kregen er heerlijke, zelfgebakken Limburgse vlaai voorgezet en 's morgens zagen we een Wielewaal op het dak van de schuur zitten. Je hoort Wielewalen wel, maar je krijgt ze haast nooit te zien.

In het kamp trok ik op met Frits Bink, die veel over vlinders wist. Hij werd entomoloog en specialist voor de Nederlandse vlinders en hun levenswijze. Hij probeerde eieren van de Grote Weerschijnvlinder te krijgen, wat niet lukte tijdens ons kamp, maar hij zou ook het tweede kamp meemaken en het daar nog eens proberen. Later schreef hij: "Eieren van de *A. iris* heb ik helaas niet voor je. Ik heb de vlinder in een tent laten vliegen en de tent toen zorgvuldig dichtgemaakt. Maar 's middags is de gendarme gekomen en die heeft de tenten doorzocht, want ze dachten dat wij bij de communistische jeugdbeweging hoorden, die bij het waterkrachtstation hun tenten hadden staan."

We kregen in de kampen wel vaker bezoek van politie, maar dan keken ze of jongens en meisjes wel gescheiden kampeerden en niet bij elkaar sliepen. Dat laatste werd door ons ook niet getolereerd. Dit was mijn enige NJN kamp waarin daarover ergernis ontstond. Kampleider en -leidster waren altijd oude sokken of andere ouderen, die aanvankelijk de taak hadden om toe te zien op de gang van zaken in een kamp, en zo nodig in te grijpen, maar in de praktijk de leiding overlieten aan de KC. Ze bemoeiden zich niet ongevraagd met de gang der dingen. In dit kamp had de kampleider een vriendin meegebracht, die geen lid was en niet deelnam aan de activiteiten. Ze waren erg verliefd. De vriendin had uiteraard een slaapplaats in het vrouwenkamp, maar ze lag overdag vaak in zijn tent, in het mannenkamp. Als ze gewone deelnemers waren geweest waren ze beslist weggestuurd, maar nu kon dat niet. Het was een onmogelijke situatie, waarmee iedereen ongelukkig was.

Mijn aantekeningen uit het kamp ben ik kwijt. Er zijn alleen een paar kleine foto's, gemaakt met het minicameraatje van mijn moeder.

Een dierentuin op vaders werkbank en een vijver op het balkon

Als NJNer kwam ik in meer biotopen dan daarvoor en ging ik thuis meer dieren houden.
In de duinen zaten toen nog veel zandhagedissen, spectaculaire dieren, waarvan de mannetjes prachtig lichtgroen waren. Je kon ze makkelijk vangen, maar ze konden het vege lijf redden door hun staart te offeren. Die bleef in je hand achter als de eigenaar weg schoot tussen de planten. De losse staart kwispelde nog even door in de bek of de hand van de belager, en waar hij gezeten had vormde zich een nieuwe, kleinere staart.

Om thuis hagedissen te kunnen houden verraste mijn vader me op mijn dertiende of veertiende

verjaardag met een eigenhandig gemaakt terrarium, het mooiste en meest persoonlijke cadeau dat hij me ooit gaf. Het is al vele jaren met pensioen, maar staat nog steeds in de berging. Het kwam naast het aquarium op zijn grote werkbank te staan. Ik hield er een of twee hagedissen in, een grote, dikke vrouwtjes pad en korte tijd ook een mooie Rugstreeppad en een Groene kikker. Die laatste hield ik niet lang, want hij probeerde de rest in te lijven!

Hagedissen, padden en kikkers werden gevoerd met meelwormen, die ik kweekte in een weckpot met havermout. In een andere weckpot hield ik huiskrekels. Dat waren Zuid-Europese dieren, die bij ons in warme gebouwen zaten. Als je ‘s avonds in het donker over straat liep hoorde je ze soms tsjirpen. Ze zaten ook in de bakkerij achter de winkel van tantes Lijn en To, waar het altijd lekker warm was. De mijne vonden Kay en ik op de Delftse vuilnisbelt, waar het broeiende afval voor de nodige warmte zorgde. In een derde weckpot hield ik een tijdje een grote veenmol, die ik op een kale akker zag rondkruipen.

Rupsen en vlinders

Ik keek als kind vaak naar vlinders en in 1948 begon ik ze te verzamelen. In de Delftse openbare leeszaal had ik tot mijn stomme verbazing Ter Haar’s dikke standaardwerk over de Nederlandse dag- en nachtvlinders gevonden. Net als de microscoop van Han kon ik dat boek een paar jaar continu lenen. Niemand anders vroeg er naar. Ik wilde rupsen zoeken en opkweken tot vlinders. Bij veel vlindersoorten leefden de rupsen op één plantensoort of op maar een paar soorten. Doordat die relaties in Ter Haar stonden, kon ik een register maken met de waardplanten van rupsen en doelgericht gaan zoeken.

Zo heb ik bijvoorbeeld prachtige pijlstaartvlinders gekweekt in papa’s terrarium, wat toen een insectarium werd. Voor die rupsenkweek moest ik planten kennen. Eerder had ik geen bijzondere belangstelling voor planten, maar nu werd ik er met mijn neus op gedrukt, en begon ik ze te zoeken en te determineren. Vlinderkweek was het startpunt van mijn botanische ontwikkeling.

In de zomer hingen we wel eens een groot wit laken voor een raam in de Heemskerkstraat. Dat raam zag uit op een stuk onbebouwd terrein vol wilde planten en verwilderde bessenstruiken. Op die struiken zaten rupsen van de mooie Bonte bessenvlinder, maar we hingen dat laken op om nachtvlinders te lokken. Als we het verlichtten met een sterke lamp trok het alle mogelijke insecten aan, die erop gingen zitten. Er krioelden beestjes op, die we anders niet te zien zouden hebben gekregen. Daar waren mooie vlinders bij, meestal Spanners. In 1978 zag ik Engelse entomologen dezelfde techniek gebruiken op een berg in Borneo, maar zij lieten het niet bij kijken en laadden stikpotten vol vlinders, cicaden, en nog veel meer.

Ik kweekte rupsen om kersverse, onbeschadigde vlinders voor mijn verzameling te krijgen, maar al gauw stond het me tegen om dieren te doden die ik had opgekweekt. Ik liet ze vliegen, en dat was het eind van mijn vlinderverzameling.

Het vijvertje

Toen muis Ronnie kwam moest het aquarium voor hem worden geleegd. Geen nood, mijn moeder wist raad. Ze had veel plezier in mijn menagerie en zorgde ervoor als ik naar een NJN kamp was. Ik mocht een grote, zinken wasteil van haar gebruiken. Ik zette hem op het bovenbalkon en maakte er een kleine vijver van. Daarin liet ik allerlei slootbeestjes los: slakjes, mosseltjes, salamanders, waterinsecten en larven van vliegende insecten. Het was een wonder om te zien hoe weerzinwekkende larven boven water openbarstten en veranderden in prachtige libellen. Grote zwarte watertorren legden hun eieren in door henzelf gemaakte, drijvende kamertjes met een mastje erop. De larven waren zwarte monsters, waarvoor geen kikkervis veilig was. Ze pakten ze met twee holle kaken, die samen een tang vormden waarmee ze hun prooi leegzogen. Bij mooi weer kregen mijn padden een uitstapje naar de teilvijver. Na een poosje klommen ze op een drijvend stukje hout om op te drogen en in de zon te zitten.

In de loop van de tijd heb ik heel wat kleine waterdieren in mijn vijver gehad. Heel spectaculair was een grote, zwarte waterspin. Ik ben altijd een beetje bang geweest voor spinnen, maar deze had zo'n bijzondere leefwijze dat ik die graag wilde zien. Ze leefde onder water in een gesponnen duikerklok vol lucht. Die lucht bracht ze er naar toe tussen de haren van haar achterlijf, dat onder water zilverachtig glansde. Vanuit die klok loerde ze op prooi. Eenmaal kwam de spin uit de teil en begon ze het balkon te verkennen. Uit een donkere hoek schoot een grote wolfspin te voorschijn en vloog haar aan. Ik verstijfde van schrik bij dat gevecht tussen die twee griezels. Al gauw renden ze uit elkaar, en zag ik ze niet meer, maar de volgende dag zat de waterspin weer in haar duikerklok.

Ronnie

Ons meest geliefde huisdier was Ronnie, een witte muis, die ik in 1950 als Sinterklaas surprise kreeg van mijn klasgenoot Ronald Waterman. Voor Ronnie werd het aquarium leeggemaakt. Hij was natuurlijk ieders lieveling. We keken heel beteuterd toen de bak op een ochtend leeg bleek te zijn. Het deksel lag ernaast. Ronnie moet door een kat zijn gepakt.

Ronald was een van de knapste jongens van de klas. Niemand van ons heeft zoveel invloed op Nederland gehad als hij. Hij werd waterbouwkundige en was de bedenker van het 'Plan Waterman' voor een uitbreiding van de kust in de richting van de zee. Daarbij moest zoveel mogelijk gebruik worden gemaakt van natuurlijke processen ('bouwen met de natuur'). Zo ontstonden onder andere de Slufterdam, de Tweede Maasvlakte, de landaanwinst bij Hoek van Holland. de verbreding van de Delflandse kust en de Zandmotor, die nog regelmatig in het nieuws is.

LEIDSE TIJD

Na mijn eindexamen in 1952 gingen mams, Betty en ik voor het laatst als gezin op vakantie in Schaveren, nadat ik een maand als schoonmaker had gewerkt in het penicilline laboratorium van de Gist- en Spiritusfabriek. Daarvoor had de man van Annie Hulster gezorgd, die daar analist was. Dat was mijn eerste betaalde baantje. Ik heb er geleerd heel grondig schoon te maken. Het moeilijkst was het perfect reinigen van vaten, waarin oliehoudend materiaal op 130 graden was gesteriliseerd. De aangebakken olieresten moesten er per se uit, ook uit de naden van zo'n vat. In dat lab was een nu bijna uitgestorven en nergens meer gebruikte paternosterlift, waarvan de kleine, deurloze cabines constant langzaam omhoog of omlaag bewogen. Je moest dus vlug in- of uitstappen.

De eerste twee studiejaren bleef ik thuis wonen, bij mijn moeder. Voor de NJN excursies moest ik dus twee keer de afstand tussen Delft en Leiden fietsen plus de rit naar het excursiegebied. Als het weer niet te slecht was fietste ik ook voor de colleges en practica naar Leiden, om treingeld uit te sparen. Daar draaide ik toen mijn hand niet voor om.

Ik werd meteen lid van de Leidse NJN afdeling. De eerste afdelingsconvo die ik ontving was gericht aan 'Andries dit of dat (de nieuwe bedoel ik)'. De sterkste man uit het bestuur (Lex Voorhoeve) had Leiden net verlaten om in Wageningen te studeren, waar hij tropenbotanicus werd, net als Andries en ik. Hij kreeg uiteindelijk een aanstelling in Seattle. Toen ik kwam bestond het bestuur uit mijn jaargenoot en vriend Andries Kanis (voorzitter), Lies Kindt (sek), Hugo van Steenis (ping), Titia Brongersma (NS), Johannes Mulder (assistent), en de leden zonder functie ('dweilen') Hans Havers en Margreet de Beer, die later de achternaam Redel van haar moeder aannam. Titia was de hartelijke, enthousiaste spil van het bestuur, zoals Hans Hoogenhout dat was in Delft, maar niet zo ervaren. Ze zat in de hoogste klas van de middelbare meisjesschool en zou biologie gaan studeren. Zo'n rijkdom aan bestuursleden was in Delft ondenkbaar. Met ongeveer vijf tot tien deelnemers was de opkomst bij excursies in mijn ogen riant. Deze afdeling hoefde niet voortdurend moeite te doen

om leden te werven, zoals in Delft, en het was fijn om met zo'n groep op excursie te gaan. Vanuit het DB (districtsbestuur) kreeg ik het verzoek om me in te zetten voor de afdeling, want ze vonden het bestuur te zwak geworden na het vertrek van Lex. Dat vond ik niet, en door mijn dagelijks contact met voorzitter Andries raakte ik vanzelf betrokken bij het beleid.

Ik kreeg nieuwe gebiedjes te zien. De duinen bij Noordwijk en de Amsterdamse Waterleidingduinen waren anders dan die bij Den Haag, het strand was anders, dichtbij Leiden waren de Kaag en de Braasemermeer, de veentjes bij Zoeterwoude, en de oude landgoederen van Zuidwijk, de Horsten (die bij ons Raaphorst heetten), Oud Poelgeest en Huis te Warmond. Wat een verademing na de magere NJN jaren in de aan natuur veel armere omgeving van Delft.

Eerste congres

In 1952 gingen Andries en ik tussen Kerstmis en Oudejaarsdag naar het bondscongres in Alkmaar, als afgevaardigden van Leiden. Hij ging op de fiets, ik met de trein, en daar kreeg ik geen spijt van, want er stond een winterstorm met zware sneeuwbuien. Half bevroren en besneeuwd als een elf steden schaatser kwam Andries pas binnen toen we aan het toetje zaten. De boerenkool was toen op, maar hij kon nog een stuk rookworst krijgen. Geen nood, Andries at wel pap met worst!

Meisjes en jongens sliepen gescheiden in twee scholen, in vorstvrij gestookte lokalen waar los stro op de vloer lag. De vergaderingen werden gehouden in de aula van het gymnasium, waar de Griekse spreuk 'autoy èzmen' op de wand stond. Wij maakten daar 'auto ijsman' van. We kregen daar het ontbijt en de lunch, maar voor de warme maaltijd moesten we naar een muziektent in de stad, 'om de benen te strekken en de verhitte hoofden te koelen'. Vier dagen werd overdag vergaderd, en 's avonds soms ook. Bij de vergadering troonde het negenkoppige hoofdbestuur achter een rij tafels op het toneel. Het publiek kon via een microfoon interrumperen vanuit de zaal en aan de zijkant van het toneel. Dat zorgde voor levendige en soms enerverende discussies. Binnen korte tijd leerde je de bestuursleden en vergadertijgers kennen. Er was een agenda van negentien punten, met verslagen van bestuur, assistenten, commissies en vertegenwoordigers, beschouwingen, besprekingen van het beleid, voorstellen, verkiezingen, moties, enzovoorts. De afdelingen stemden via afgevaardigden en hadden 1 stem per tien leden. Op de derde dag liep een discussie zo hoog op dat het HB er een vertrouwenskwestie van maakte. Toen de betreffende motie werd verworpen moest het formeel aftreden.

Er waren ook vergaderingen van de NJN werkgroepen, en op een middag, waarop de natuurbeschermingscommissie vergaderde konden we vragen stellen aan Mr. H.P. Gorter, die daar zat als vertegenwoordiger van het bestuur van Natuurmonumenten.

Het congres was voor alles een druk ontmoetingspunt, waar contacten werden gelegd of aangehaald, en uiteraard konden we ook samen zingen en hupsen. Er waren excursies voor degenen die even genoeg hadden van het vergaderen. Ik ben wel eens de stad in gegaan, maar omdat dit mijn eerste congres was, wist ik nog niet wat ik wel of niet kon missen en heb ik aan bijna alle zittingen deelgenomen.

Elke ochtend verscheen een aflevering van de congreskrant 'Pestvogel', met parodieën en al dan niet serieuze commentaren op de gebeurtenissen, vaak in dichtvorm:

Een nieuw congres, maar ook een nieuw geluid?
Hoe heerlijk klonk het NJN gefluit
Dat ik eens hoorde in een winternacht
In een Hollands stadje bij de watergracht
Daar blies een opposant op z'n orgelpijp
De klanken schudden door de zaal zo rijp
Dat men begreep: dit is een motie hint
Men neemt papier en potlood en begint ... (etc.)

[Herman nog Gortiger]

Wie is de dictator?
Wie heeft de kater?
Hempie!! (Herman Nieuwenhuijsen, bondsvoorzitter)

Achter op de eerste aflevering stond de aankondiging van het huwelijk van congresvoorzitster Lies ten Bokkel Huinink met Jan van Donselaar, die zo'n diepe indruk op me hadden gemaakt in mijn eerste zomerkamp (1948). Nu ik dit in 2018 schrijf is Lies net overleden (in april). Ze werd bijna 89. Jan overleed in 2013. Bij zulke berichten besef je hoe lang het allemaal achter je ligt.

Het congres werd besloten met een Bonte Avond. Daar werden een paar filmpjes vertoond en op het toneel waren optredens met zang, volksdans (Hinkey Dinky) en veel muziek. Aan het eind kwamen alle 23-jarigen naar voren. Ze moesten de bond verlaten en namen hier afscheid. Dit was hun gezongen afscheid van de bond, op de wijs van 'Ich fahre in die Welt':

Gij klunzen, 't is heden
Dat wij de Bond uittreden
Dat doet ons geweld,
Ons hart is bekneld
De tijd is gekomen
Kapot onze dromen
[refrein:]
't Wordt ons te bedompt
Wij gaan uit de bond, ga mee

Zoek planten en pieten
Ga buiten genieten
Het weer is weer best,
De zon doet de rest
Geen jeugdbondsproblemen
Die 't uitzicht benemen.

Daarna verlieten mij bekende NJNers als Rudi de Bie, Wouter van den Bos, Kees Swennen, Dries Rooth en Piet den Houter voorgoed het toneel.

De dagen waren vol en elke avond werd het laat. Vaak werd er nog lang nagepraat en gezongen in de slaaplokalen. Op oudejaarsdag stapten we bekaf in de trein en thuis was ik geen cent meer waard. Gek genoeg liep deze doorgaans zwijgzame persoon toen onophoudelijk te praten. Zo ging het ook na mijn volgende NJN congressen.

Laatste Ardennenkamp, met reünie

In 1953 ging ik voor het laatst naar ons Ardennenkamp bij Bévercé, nu samen met Kay. Na wat wikken en wegen stopte ik mijn vaders grote 9x12 camera en een statief in mijn fietstas. Je kon daar zulke mooie plantenfoto's mee maken. Sommige lukten zo goed dat ze later in het fotoboek van het kamp kwamen. Het waren zowat de laatste foto's met die camera. Later vroeg Nikel Lambrechtsen afdrukken voor het bondsarchief. Hij zat toen in het landelijk bestuur.

Onderweg kampeerden we de eerste nacht bij Baarle-Nassau en de tweede bij Hechtel, ten zuiden van Eindhoven. Daar zetten we ons tentje op achter een hotel buiten het dorp. Daarna wilden we

boodschappen doen, maar het was zondag, helemaal vergeten! We hadden geen geld voor een restaurant en voor het avondeten hadden we alleen een paar pakjes soep en blikjes met vis. De redding kwam uit de keuken van het hotel, al wisten ze het niet. Op de afvalhoop was een weggegooide aardappel gekiemd en opgekomen. Daar zaten prima aardappels aan, verser dan ooit! De derde avond sliepen we bij Warsage, dicht onder Zuid-Limburg, en op de laatste dag reden we via Verviers naar Eupen. Daar begon onze bergetappe, zeventien kilometer klimmen naar het hoogste punt van België (Baraque Michel, 594 meter) en daarna twaalf kilometer freewheelend omlaag naar Bévercé.

Dit was het meest sfeervolle, gezellige kamp dat ik heb meegemaakt. Dat kwam vooral door de Amsterdamse gangmakers Jan Meijerink en Harry Wals. Harry was een uitbundige, enthousiasme uitstralende Amsterdammer, die zich zijn leven lang op alle mogelijke manieren heeft ingezet voor natuurbescherming en natuureducatie. Hij was een gangmaker, die iedereen wist mee te krijgen. Elke avond luisterden we met ons allen naar het voorlezen van de avonturen van Hodzja Nasredin, de Arabische equivalent van Uilenspiegel. Thuis heb ik dat boekje meteen gekocht (Leonid Solowjow's 'Uilenspiegel stoort het feest'). Zoiets heb ik in geen ander kamp meegemaakt. Elke ochtend werd een nieuwe kampkrant opgehangen, waar iedereen op afkwam. Onze Delftse Hans Heldoorn was een van de makers.

Ik deed aan alles mee, behalve aan het hupsen, maar trad niet op de voorgrond. Zo ben ik nu eenmaal. Kay en ik gingen meestal samen op excursie, maar ik trok ook veel op met Gerard Zeilmaker en Ans de Jong. Hij ging biologie studeren en zij deed Russisch. Kay en ik trokken ook op met Nikel Lambrechtsen, die ons uitnodigde om op de terugreis bij hem te logeren. Zo kwamen we in Nijmegen bij een familie waarvan alle kinderen lid waren van de NJN. Nikel liet ons zien waar we in die streek bijzondere planten konden vinden. Ik heb zijn aanwijzingen en kaartjes nog, maar we konden er toen niks mee doen, omdat we thuis werden verwacht.

Er waren deelnemers, die ik vroeg of laat na mijn NJN tijd weer tegenkwam. Bientje van Swieten was een nicht van tante Ans en net zo'n hartelijk persoon. Fenny Moes was kampleidster en later de vrouw van mijn collega Kees Bas. Etienne Agsteribbe was de zoon van de Amsterdamse bryoloog Agsteribbe, met wie ik vaak op stap ben geweest. Cees Lapré trouwde met Chris van den Hoek, algoloog en collega als student assistent bij het herbarium. Met hem ging ik in 1954 een paar weken naar Frankrijk. Jaap Ponsen was een sympathieke, zachtaardige man uit D VI. Ik mocht hem graag. Hij studeerde in Leiden astronomie, deed daarvoor veldwerk in Zuid-Afrika en is op de terugreis spoorloos verdwenen in een havenstad. Afschuwelijk. Herman de Vries was een excentrieke figuur, met bijzondere opvattingen en de uitstraling van een goeroe. Dat trok sommige kampgenoten aan en stootte anderen af, mij ook. Hij was zoöloog bij het Rijks Instituut voor Natuurbeheer (RIN) en werd later een bekende kunstenaar, die nu ik dit schrijf in de schijnwerper staat door een expositie van zijn buitenissige werk op de biënnale van Venetië.

Dit was mijn enige zoka met een reünie, op 10 en 11 oktober, in Amsterdam. Kay ging er per trein heen, Hans en ik liftten samen. Wij drieën hadden in de afgelopen maanden een fotoboek samengesteld uit onze foto's en die van anderen. Dat namen we natuurlijk mee. Om half vier stonden we aan de weg. Het was prachtig weer, maar we stikten van de hitte. Na een half uur kregen we een lift van een chauffeur, die zei dat hij de exclusieve importeur was van materiaal voor Chinese restaurants in Nederland. Hij zette ons af op het Rokin, niet ver van de ontmoetingsplaats bij het Centraal Station. Daar wachtten de Amsterdammers op ons. Om zes uur 's avonds waren we compleet, met 23 van de 47 kampdeelnemers. Hodzja Nasreddin was door iemand vergeten, maar werd nog net op tijd in een boekwinkel opgeduikeld.

We liepen naar een Chinees restaurant in de rosse buurt. Jan Meijerink sprak daar de menigte toe bij het eten. We verzamelden uiteraard elkaars handtekeningen op bierviltjes en bleven zo lang zitten dat we ons moesten haasten om te gaan luisteren naar een voordracht over Botshol. Ik vond het heel leuk om daar Frits Bink weer tegen te komen. Na afloop liet Jan Meijerink zijn kleurendia's van het

kamp zien en daarna kregen we een slaapplaats toebedeeld bij de Amsterdammers. Gerard Zeilmaker en ik logeerden aan de James Rosskade, bij Ans en Tineke De Jong. De een sliep op de grond, de ander in het bed van Ans. Ik was de gelukkige. (Nee, Ans sliep ergens anders)

Het was koud op zondagmorgen, toen we op geleende fietsen naar het Amsterdamse Bos reden. Daar luisterden we de hele ochtend in de open lucht naar Ans, die voorlas uit 'Hodzja'. We vroren haast vast! Kay en Harry Wals haalden kaartjes voor de middagvoorstelling in de 'Uitkijk' bioscoop aan de Prinsengracht. We zagen er de stokoude zwart-wit film van Kurt Weill's Dreigroschenoper. Ik werd gegrepen en geschokt door de rauwe, vlijmscherpe teksten en het schrijnend cynisme van die film. Ik was meer gepolijste films gewend. De folder met teksten van de liederen heb ik goed bewaard.

Daarmee was het voorbij. Gerard en ik reden naar de James Rosskade en haalden onze spullen op. Wat waren die De Jongs een hartelijke mensen! Ans wil me haar beerput lenen. Na uitvoerig te hebben bedankt vertrokken we per tram, Gerard naar Haarlem, ik naar CS, waar ik Kay, Nikel, Herman de Vries en Paul Diegenbach vond. Kay en ik gingen per trein naar huis, Hans Heldoorn ging weer liften. Om een uur of half zeven kwam ik thuis.

Het was een fenomenaal weekend en de andere reünisten waren enthousiast over het fotoboek. Tijdens de reünie verscheen een laatste 'Tout Pret' kampkrant. Ook die kwam in het fotoboek, dat werd rondgestuurd en natuurlijk een paar keer bleef steken. Ik probeerde het dan op te sporen. In maart 1954 vond Gerard het bij Cees Lapré, die ook in Haarlem woonde. Hij schreef me "Het lag daar op zolder!" en ook " M'n (biologie) studie is machtig leuk, het bevalt me opperbest. Jou zeker ook wel?" Ik heb hem hierna teruggezien op de congressen, maar we zijn niet meer samen op stap geweest. Hij werd bioloog, hoogleraar, en volgens een in memoriam 'de pionier van de in-vitro fertilisatie in Nederland en een van de IVF pioniers in de wereld'. Daar neem ik m'n pet voor af. Het fotoboek kwam uiteindelijk terug naar Delft en ligt hier bij mij.

Met Titia en Andries in een sterk bestuur

In september 1953 werden we bijeen geroepen voor een bijzondere vergadering over de toekomst van de afdeling. Dat riep bij mij akelige herinneringen op aan zulke bijeenkomsten in Delft. Wat eraan mankeerde weet ik niet meer, maar er werd behoefte gevoeld aan nieuw elan, aan een frisse wind. Het tastbare resultaat was een nieuw bestuur: Andries Kanis (voorzitter), Marie de Bruin (sek), Hugo van Steenis (admin), assistenten Margreet Redel en Hans Havers, en ik als NS. Voor het eerst zat ik in een bestuur met meisjes. Titia trad terug, omdat ze in haar eindexamenjaar zat. Met de mij vertrouwde aanpak en de doelstellingen van Hans Hoogenhout in gedachte namen we bij de overdracht van het natuurhistorisch secretariaat een lange vragenlijst door. Er waren ongeveer 25 actieve leden, wat een weelde! Toen Delft werd opgeheven waren er maar nog maar vijf. Kay kwam dit jaar ook naar Leiden om biologie te studeren.

Doordat zijn vader een drukkerijtje had, kon Andries een gedrukte uitnodiging maken voor de jaarvergadering op 18 november. Dat was een eenmalige luxe, waarbij ik moest terugdenken aan de rotaprints, die mijn vader maakte voor afdeling Delft. De vergadering werd gehouden in het studentenhuis aan de Oude Vest, waar Andries woonde. Een halve eeuw later kwam ik tot de ontdekking, dat dit huis in 1832 als hospitaal was gebruikt tijdens de eerste Nederlandse cholera epidemie. Daarbij speelde de huisarts dokter Dozy een belangrijke rol. Hij was ook een van twee Leidse artsen, die aan de wieg stonden van het belangrijkste boek uit negentiende eeuw over Indonesische mossen. Hij was een grondlegger in wie ik me veel later grondig heb verdiept. Uiteraard had ik daarvan geen flauw idee in 1953.

We besloten een enquête onder de leden te houden, om te vragen naar hun specifieke interesses en hun belangstelling voor de districts- en bondsactiviteiten. Om het enthousiasme en het natuurhistorisch peil te verhogen wilden we gezamenlijk een moerasje aan de Wijde Aa inventariseren. Het was door de gepacht in de tijd van Lex Voorhoeve. We hadden dus geen vergunningen nodig en wilden de planten en dieren inventariseren waarvoor determineertabellen

beschikbaar waren. Van de in de begroeiing voorkomende mossen wist niemand wat af en er was geen Nederlands boek waarmee je ze allemaal op naam kon brengen. Het zou slordig zijn om ze buiten schot te laten, want het moeras stond er vol mee. Daarom nam ik ze voor mijn rekening, hoewel ik toen aan insecten deed. Ik kende alleen het Platgeslagen Sinterklaasmutsmos, dat ik in 1948 leerde van Ineke Quené (toen nog Ineke Boterenbrood), en eerlijk gezegd kende ik de naam beter dan het mos. Maar ik had zoveel ervaring opgedaan met determineren, dat het met mossen ook wel zou lukken. Ik heb die dag onbewust mijn toekomst bepaald.

Bondscongres in Leiden!

Na de laatste strandexcursie kwam het hoogtepunt van het Leidse NJN jaar. Het bondscongres, dat in Arnhem zou worden gehouden, kon daar door gebrek aan medewerking van het gemeentebestuur niet doorgaan. Opeens kwam het congres naar Leiden!
Congresvoorzitter Theo Quené schreef een heel gedetailleerd verslag. Hieronder citeer ik daaruit.

De congrescommissie zocht en vond in september de nodige accommodaties en kreeg een welkom van de gemeente. Er zou worden vergaderd in de Burcht en geslapen in een school in de Medusastraat. De jongens sliepen beneden (in 5 lokalen en een gymzaal), de meisjes boven (ook in 5 lokalen). Het hoofdbestuur en de Pestvogelredactie gebruikte beneden een lokaal. Het was ‘wat krap’ voor 474 deelnemers (inclusief mensen die een deel van het congres meemaakten of alleen naar de bonte avond kwamen), maar met ‘genoeg kranen’ (11 voor jongens, 9 voor meisjes). Er werd geslapen op stro (2 ton, 55 balen). De schade aan de school bedroeg maar f 12,60.

De warme maaltijden en dranken werden verzorgd door De Burcht (350 liter preu, 175 liter pap, 600 liter thee, 300 liter melk, 250 liter choc, en op de laatste avond 500 worstjes). De bond zorgde voor de broodmaaltijden (885 broden, 140 pakjes roggebrood, 60 kilo margarine, 15 kilo strooisel, 20 kilo smeersel, 25 potten choc pasta, 47,7 kilo kaas, 10 kilo witte suiker, 10 kilo basterdsuiker).

Omdat ik nog in Delft woonde, moest ik in de school slapen, maar daardoor miste ik niets van de sfeer.

‘s Avonds laat liepen we vaak in groepjes op straat na te praten over de vergadering en andere zaken. Dat herinner ik me van alle congressen. In Leiden was het hupsen leuker dan waar ook. Het gebeurde meestal op het voorplein van de Burcht, maar ook wel erbinnen, in een grote kring binnen de ommuring. Op de bonte avond werd weer veel gemusiceerd, gezongen en gedanst, ditmaal een Engelse Morrisdans en Amerikaanse squares. Nieuw was een korte congres reportage op geluidsband. Onder de oude sokken die we uitzwaaiden waren de mij goed bekende Ineke Boterenbrood, Piet de Wolf, Wim en Piet Schroevers, Koen Minnaart, Bruin van Huissteden, Miep Mudde, Johan Rijfkogel, Jaap Mennema, Tonny Cavé , Herman Leuvenink, Jan Meyerink en Theo Quené.

Activiteiten in 1954

Voor mij werd 1954 in meer dan een opzicht een mijlpaal. Ik determineerde mijn eerste mos, begon te hupsen, ging op kamers en werd verliefd. Het werd ook veruit mijn plezierigste en meest productieve jaar in de NJN, dankzij de nauwe samenwerking tussen Titia, Andries en mij. Om onze plannen uit te werken kwamen we vaak bij elkaar in huize Brongersma, op Houtlaan 3. Andries en ik werden daar bijzonder gastvrij ontvangen door moeder Brongersma, die aan de universiteit oceanografie doceerde. Ik voelde me er echt welkom. Als het zo uitkwam konden we ongevraagd mee lunchen. Daarbij was soms een hapje ‘madiwoklie’ (maandag-dinsdag-woensdag-kliek). Titia’s vader was een bioloog, van wie Andries en ik college kregen over slangen. Hij was een groot deel van dat jaar op verzamelexpeditie in wat toen nog Nederlands Nieuw-Guinea was. In 1959 was hij een van de leiders van de grote expeditie naar het Sterrengebergte.

Op 28 februari 1954 gingen we met tien leden het Veentje verkennen, om te zien wat we er konden inventariseren en wie wat zou gaan doen. Vaatplanten, vogels en amfibieën waren niet moeilijk te inventariseren en we konden bodemdieren te zien krijgen door vangpotten in te graven. Er bleef een

belangrijke plantengroep over. Het veentje stond vol mossen, maar niemand in de NJN kende die toen. Ik deed de bloemplanten al, maar had zoveel ervaring in het determineren dat ‘t me met mossen ook wel zou lukken, dacht ik. Ik nam ze erbij en heb toen onbewust mijn toekomst gekozen.

De afdelingsconvo’s waren A4 velletjes met gestencilde mededelingen. We wilden ze minder saai maken door er een eigen gezicht aan te geven en er meer inhoud in te stoppen. Het werd een blaadje met het formaat van een dubbelgevouwen A4-tje, net als de Delftse Grutto. Als fantasievolle inwoners van de sleutelstad noemden we het ‘De Sleutelbloem’. Andries nam de redactie op zich. Hij wilde voor- en achterpagina voorzien van geïllustreerde paginakoppen. Voor het eerste nummer schreef ik een stukje over de levenswijze van Oliekevers, die hun eieren leggen in kolonies van graafbijtjes. Ik kende zo’n kolonie in Den Haag, vlak bij het eindpunt van de tram naar Kijkduin. Daar had ik die enorme, plompe Oliekevers gezien als ik naar het strand ging. In april presenteerde Andries de lay-out en de inhoud van het eerste nummer. Hij kon er trots op zijn. Zo’n mooi afdelingsblaadje had ik niet verwacht. Er kwamen dat jaar zes of zeven nummers uit. Titia, Andries, Kay en ik zorgden ervoor dat er meer in stond dan het excursieprogramma. De mooie lay-out van Andries is tot en met 1959 gebruikt.

Ik kreeg een heel leuk jaar, drukker dan ooit, met veel trips naar het veentje en tientallen afdelings- en districtsuitingen. Ik werd excursieregelaar in het districts pinksterkamp bij Bennekom en het nazomerkamp bij Esbeek, en schreef stukjes voor de Sleutelbloem en de Kijfhoek, het blad van D VI.

Het pika in juni was een kampje met overwegend lekker voorjaarsweer en een uitgelaten stemming. Pety Oorschot, die dat jaar de Kijfhoek redigeerde was een wonderlijk meisje, dat met iedereen weddenschapjes sloot en zich bij verlies pardoes in de Heelsumse beek of de Rijn liet ploffen. Leidse vriendjes Herman de Liagre Böhl en Dingeman Stolte waren de jongste klunsjes. Ze hadden hier eigenlijk niet mogen zijn, want ze waren pas elf. Herman werd later politicoloog en een vooraanstaand historicus, die biografieën heeft geschreven over Gorter en Wibaut. Dingeman kreeg al vroeg grote psychische problemen. Geluk en ongeluk... Niemand kent zijn of haar toekomst.

Vanuit het pika trokken Andries en ik verder naar Epen in Zuid-Limburg. Simon van Ooststroom en Jan Barkman leidden daar de floristische excursie voor ons, tweedejaars studenten. We maakten er excursies naar beroemde plekken als het Geuldal, het Onderste en Bovenste bos, het plateau bij Vaals, en - net over de grens - de zinkgronden en het bronbos met Reuzenpaardestaarten bij La Calamine. Ik kreeg steeds meer plezier in plantjes. De insecten raakten op de achtergrond.

De laatste weken van juli moest ik met mijn jaargenoten naar de eerste van onze derdejaars cursussen, een cursus bosbouwdierkunde op de Hoge Veluwe. Omdat er ook een nazomerkamp aan zat te komen, liet ik de NJN zomerkampen schieten. Daar kwam ik weer aan toe in mijn laatste NJN jaar.

In het nazomerkamp van D VI bij Esbeek hadden Marion Donker en ik de leiding. Zij was kordaat en hartelijk, maar kwam soms onverwacht bot uit de hoek, bijvoorbeeld door iemand een plurk te noemen. Dat verwachtte ik niet van bij haar. We sliepen in een boerderij. Als de deelnemers naar bed waren kwamen Marion, Bert Nelemans en ik bij elkaar in de hooiberg, om te plannen en terug te kijken. Hans van Luyn kwam er een paar dagen later bij. Hij was toen districts NS. Die avond maakten we in het pikdonker een lange avondwandeling voor we naar de hooiberg gingen. Daar bleven we nog heel lang liggen praten in het donker. Aan het eind van het kamp deden Marion en ik de laatste zaken af. Marion ging afrekenen bij de kruidenier. Ik hield haar gezelschap, omdat ik klaar was met mijn klusjes. Ze hoopte, dat de man onze overgeschoten boodschappen terug wilde nemen. Dat lukte zonder moeite, maar tot mijn verbazing verzuchtte Marion achteraf dat ze blij was met mijn

aanwezigheid. Haar stelligheid zat aan de buitenkant.

Ik pakte mijn spullen en reed op de fiets naar Schaveren, waar ik mijn moeder wilde verrassen, die daar samen met oom Tien en tante Mien vakantie hield in een huisje bij het ons bekende theehuis. Doordat de afwikkeling van het nazoka langer duurde dan ik had verwacht kwam ik daar pas aan toen iedereen al sliep. Ik wilde de familie niet wakker maken en heb toen voor één keer in het bos geslapen, gehuld in mijn gasjas. Gelukkig bleef het droog. De volgende ochtend stond ik al vroeg ongewassen en ongeschoren voor de deur. Ze wisten niet wat ze zagen! We zijn gevieren op stap geweest en halverwege de middag ben ik zonder moeite teruggefietst naar Delft. Ik was verbluft over mijn conditie!

Tijdens een districtsberaad in september stelde Kay voor om afdeling Delft weer tot leven te brengen, maar het DB (vertegenwoordigd door Hans van Luyn en Pety Oorschot) was tegen, omdat het aantal leden en hun enthousiasme te klein waren.

Afdeling Leiden stelde in die vergadering dat het district bij zijn kampjes en andere uitingen te veel op Den Haag was gericht. Daardoor waren ze voor Leidenaars vaak ver weg. Bij uitzondering stond het district ons toen toe een eigen kampje te houden.

Zo gezegd, zo gedaan. Leiden organiseerde een eigen herfstkamp, bij Noordwijkerhout, in de kampeerboerderij van Jan de Wit (Langeveld 33). Onze gewaardeerde oude sok Adri Vlasblom werd kampleider. Het werd een echt NJN kampje, aan de ene kant serieus natuurhistorisch door het maken van trekvogeltellingen in de zeereep, aan de andere kant gezellig, met avondwandelen, zingen en hupsen. Ik had mijn blokfluit meegenomen om het hupsen te begeleiden, maar Kay speelde veel beter. Omdat ik in een kamp met maar zeventien deelnemers niet aan de kant kon blijven staan, hupste ik voor het eerst mee, na zeven jaar geheelonthouding. Ik raakte meteen verslaafd. Daarbij speelde mee, dat ik me voor het eerst verliefd voelde, op Titia. Ik liet het haar pas merken bij een avondwandeling op het congres in Zutphen. Door haar hartelijkheid had ik (achteraf abusievelijk) het gevoel gekregen dat zij ook op mij gesteld was.

Dat najaar zei moeder Brongersma tegen me dat de een paar huizen verderop in de Houtlaan wonende familie Bodde-Bouman een zolderkamer had verhuurd aan een biologie studente, en dat die kamer vrij was gekomen. De Bodde Boulieden (zo noemde zij ze) wilden hem opnieuw verhuren, niet om eraan te verdienen, maar omdat woonruimte voor studenten zo schaars was. Zo kreeg ik dankzij haar een zolderkamer met uitzicht op de weilanden. Hij kostte maar 25 gulden per maand, plus vijf gulden voor verwarming in de wintermaanden en één gulden voor een schoonmaakbeurt per week, uit te voeren door hun huishoudster. Ik ging op zoek naar meubilair, gordijnen, een gasstel, lampen, et cetera. Op 18 november verhuisde ik naar Houtlaan 15.

Mijn kamer was vlak bij de Leidse Hout, Oud Poelgeest en Huis te Warmond. De Leidse Hout lag aan het eind van de Houtlaan. Daar kwam ik jarenlang heel vaak. In Oud Poelgeest heb ik in het voorjaar van 1957 fenologie bedreven, door de ontwikkeling van een aantal soorten op de voet te volgen.

Op 11 en 12 december werd de jaarvergadering van het district gehouden, ook in Noordwijkerhout, als tegemoetkoming aan het Leidse gevoel van isolement. Halverwege de vergadering schreed onverwachts een grote Sinterklaas binnen. Dat was Kees Stam, die dat zelf had verzonnen. Toeter maakte een mooie foto van hem. Op die foto staan ook Han Rientsma, Titia, Hermannetje Böhl (Zwarte Piet) en ik. We vonden het kostelijk, maar toen hij te lang bleef, zongen we nadrukkelijk ‘DAG Sinterklaasje, DAAG, DAAG’.

Het congres was in Zutphen. Uit Leiden gingen Titia, Margreet, Tine Zunderman, Han Rientsma, Wim Vader, Hugo van Steenis, Duco van der Vlerk, Kay en ik erheen. Kay fotografeerde ons in de

stampvolle vergaderzaal, bij het eten uitdelen, bij hartstochtelijk nachtelijk gezang in een slaaplokaal van de mannen, en uitgeput pittend in de trein naar Leiden. Er is ook een door Hugo van Steenis gemaakte foto, waarop Leidenaars druk discussiëren tijdens een nachtwandeling. Wim Vader en Kay staan erop, de anderen toesprekend. Tijdens zo'n nachtwandeling legde ik even mijn arm om Titia. Daar bleef het bij. Wat we gezegd hebben weet ik niet meer.

Op dit congres werd continu de grammofoonplaat van het Joegoslavisch Nationaal Dans Theater gedraaid en op de bonte avond voerden Amsterdammers twee sets van hun dansen uit. Een kleine tien jaar later danste ik ze ook, maar op dit congres maakte ik er kennis mee.

(……)

Titia nam mijn bestuurstaken over. Zij trouwde later met jaargenoot Lex van der Eb, die hoogleraar celbiologie werd. Titia gaf biologielessen en colleges over Japanse tuinarchitectuur, deed rondleidingen in de hortus, gaf kooklessen en Nederlandse lessen aan anderstaligen, en kreeg in 2008 een lintje voor haar werkzaamheden op bestuurlijk, organisatorisch en educatief gebied, en vooral voor haar onderzoek in Japan, haar bijdragen aan de restauratie van de Japanse tuin op landgoed Clingendael en de viering van 400 jaar Nederlands-Japanse betrekkingen.

Na die tijd ging ik minder vaak op excursie met de afdeling en het district. In mijn herinnering werd dat in mijn laatste NJN jaren nog minder, maar in de Sleutelbloem, de Kijfhoek en mijn aantekeningen lees ik met opluchting dat ik tot het laatst flink actief ben gebleven, regelmatig aan excursies heb deelgenomen, lezinkjes heb gegeven, stukjes heb geschreven, een functie had in een kamp en ergens in de Sleutelbloem 'onze Dries' wordt genoemd.

Verslaafd aan de mossen

Het viel niet mee om de mossen uit het Veentje op naam te brengen. Ik probeerde het met de Mossentabel van Wim Margadant en Huib de Miranda. Zij maakten dat boekje in hun NJN tijd en NJNers verzonnen Nederlandse namen voor onze mossen. Hun boekje was bedoeld als een eerste hulp voor beginners. Veel soorten ontbraken en in de tabellen ontbraken kenmerken, waarvoor je een microscoop nodig had. Ook leidde de tabel soms niet tot een soort, maar tot een groep niet verder te determineren soorten.

In Auvergne zag ik dat Jan Barkman mossen kende, en toen ik wat verder kwam zag ik dat hij een van de allerbeste bryologen van Nederland was. Hij raadde me aan om die moerasmossen even opzij te leggen, omdat ze erg variabel waren. Op relatief droge en natte plaatsen konden ze er heel verschillend uitzien. Ik kon beter beginnen met minder variabele soorten. Daarom besteedde ik in 1956 het districts Paaskamp bij Hulshorst aan het verzamelen van alle mossen die ik kon onderscheiden, vroeg ik aan Jan welke flora's ik het best kon gebruiken (die van Dixon en MacVicar) en kreeg ik een klein werkplekje in de bovenste collectiezaal van het Rijksherbarium. Jan kwam zo nu en dan kijken voor hij 's avonds naar huis ging. Hij werd laaiend enthousiast toen bleek, dat ik langs de Hierdense Beek bijzondere vondsten had gedaan, zoals Bartramia ithyphylla en Scapania undulata.

Toen was ik verkocht. De Nederlandse mossen waren duidelijk slechter bekend dan de vaatplanten. Ik was er al door geboeid en bryologie zou later een zinvolle vrijetijdsbesteding kunnen zijn naast een baan. Het kwam geen moment in me op dat ik een betrekking als bryoloog zou kunnen krijgen. Daarom koos ik zo veel mogelijk mossen als object van mijn doctoraal onderzoek: een jaar taxonomie van het tropische geslacht Neckeropsis (bij prof. Lam), drie maanden analyse van cryptogamen gezelschappen in Drenthe (bij Jan) en nog eens in Zuid-Frankrijk (in Montpellier, bij de oude meester Braun-Blanquet, die geen zier om mossen gaf).

(….)
De vader van Margreet had een administratiekantoor. Dankzij hem kon ik een jaar bijverdienen als incasseerder.

Elke maand moest ik op vele adressen verzekeringspremies incasseren, die varieerden van een paar dubbeltjes tot een paar honderd gulden. In Delft hadden wij ook zo'n incasseerder, die in Schipluiden woonde en een goede kennis van mijn ouders was geworden. Mijn klanten hadden zelf hun verzekering genomen en wisten dat ik zou komen. De meesten deden dan ook niet moeilijk, maar sommigen waren duidelijk niet blij met mijn komst, en lieten me minstens een keer terugkomen, of deden alsof ze niet thuis waren. Als ik dat laatste merkte probeerde ik ongezien bij de bel te komen. Als ik dan hun zure gezicht zag grinnikte ik inwendig. Na dat jaar kon ik papa's oude fiets terugbrengen naar Delft en kocht ik voor 261 gulden een splinternieuwe Engelse Armstrong fiets met handremmen. Papa's fiets is bewaard gebleven tot mams verhuisde en hem afdankte. Toen zette ik het vertrouwde leren zadel over op mijn Armstrong.

Op 19 juni 1956 deed ik mijn kandidaats, als derde van mijn jaar. Margreet gaf me een prachtig veldboeket.

In de Kijfhoek voor het Paaskamp van 1957 zette ik een stuk over de mossen van Hulshorst, maar zelf kon ik daar niet heen. Uit het kamp kreeg ik toen een kaart met vele handtekeningen en een verwijt van Hans van Luyn 'Klungel, waarom ben je niet gekomen?' Nu moesten ze die mossen zonder mij zien te vinden.

(……)

In december was het congres weer in Zutphen. Ditmaal liet ik een deel van de vergaderingen schieten om in de omgeving naar kleimossen te zoeken en een halve dag op excursie te gaan tussen Eefde en Joppe.

Ik werd er totaal verrast door het verzoek om een jaar redacteur van Kruipnieuws te worden, het blad van de sjocgroep. Daar voelde ik me ongemakkelijk bij, want de redacteur moest natuurlijk iemand zijn die wat van plantensociologie wist. Ik kwam pas kijken, was nog nooit op een uiting van de sjocgroep geweest en zou pas in 1958 serieus plantensociologisch onderzoek gaan doen. Maar ik kwam in een fijn bestuur met mensen, die ik kende: Petra Smit (voorzitter), Marion Donker (admin) en Bientje van Swieten (bibliothecaris).

Slotjaar in de NJN

Voor de sjocgroep bracht ik in 1958 twee nummers uit van Kruipnieuws, dankzij de vorige redacteur, die een paar heel goede manuscripten in-staat-van-wording had achtergelaten. Bij het eerste hoorde een vegetatiekaart, die we met vereende krachten hebben ingekleurd met potlood. Dat was een hele klus. Op 22 en 23 februari hield de sjocgroep samen met district III (Utrecht en 't Gooi) een mossenweekend bij Putten. Ik gaf op zaterdagavond een mossenlezing en op zondag gingen we mossen zoeken in de oude malenbossen op de Veluwe, maar de mossen waren verborgen onder een pak sneeuw. Dat werd bryologie met een lepel, geen succes!

Dat voorjaar verschenen opeens een paar goede algemene artikelen over mossen in Amoeba en de Inktzwam, het blad van D IV (Amsterdam). Ze waren geschreven door de mij onbekende Coen Keer en zijn vriendin Greet Ridderbos. Ik schreef Coen en bracht hen in contact met de Amsterdamse werkgroep van de bryologen Etienne Agsteribbe en Sam Groenhuijzen. Coen werd ook lid van de landelijke werkgroep. Op 28 en 29 maart wilde hij samen met mij een mossenweekend geven aan de plantenkaders van de districten IV, V en VI, maar toen zat ik in Drenthe.

Ik had dat voorjaar geen gebrek aan veldwerk. Op het biologisch station in Wijster deed ik

veldonderzoek voor mijn doctoraal en van daaruit fietste ik voor een weekend met D II naar het Balloërveld. Lichtelijk geschokt ervoer ik, dat de NJNers daar gemengd sliepen. Vanuit Drenthe fietste ik voor mijn laatste Paaskamp met D VI naar Hulshorst, en eind april was het voorjaarsweekend van de mossenwerkgroep, bij Winterswijk. Op Pinksteren was ik met de sjocgroep in Zuid-Limburg. Onder leiding van Sieuwke van der Werf en Piet Kuiper liepen we door de Eiken-Haagbeukenbossen van het Savelsbos. Langs de holle wegen stond toen de Daslook massaal in bloei, prachtig.

In het weekend van 5 juni werd onverwacht een buitengewone algemene vergadering van de NJN gehouden. Er moest worden overlegd wat de bond moest doen met leden, die zich niet hielden aan onze ongeschreven wetten ten aanzien van alcoholdrinken, gemengd slapen en dergelijke. Mochten die geroyeerd worden? Er werd verhit gedebatteerd. Uiteindelijk werden ze niet geroyeerd en begonnen veranderingen in de buitenwereld langzaam door te dringen in de NJN. Onder de niet geroyeerden was Ferdinand van Altena, die ik had zien dansen op het toneel van een congres. Hij werd later de drijvende kracht achter Terpsichoré en het Nederlands Folkloristisch Danstheater. Coen Keer werkte later als inspeciënt bij dat gezelschap. In de mossenwerkgroep heb ik Coen niet meer ontmoet.

In april vroeg Ans de Jong, die dat jaar de zomerkampen organiseerde, of ik voorzitter wilde worden van Woold I of Gulpen II. Ik wilde het liefst naar het Woold (bij Winterswijk). Dat was de meest fameuze zomerkampplaats van de bond, met prachtige excursieterreinen als Bekkendelle, het Buskersbos, het Nonneven, het Korenburgerveen en de grote steengroeven met fossielen van De Vlijt. Er was zelfs een boek over geschreven (het Kottenboek). Wat een fantastische plek voor mijn laatste NJN kamp! De andere KC leden waren Rob Casimir (NS), Ineke Kruuk (admin), Jaap Otter (four) en Henk de Puy (terreinchef). In het kamp trok ik het meest op met Rob, die ook aan plantensociologie deed. Hij was een zoon van professor Casimir, die het wiskunde onderwijs op de middelbare scholen volledig op zijn kop zette.

Hiermee hield het niet op. Bonds NS Bert Nelemans zocht excursieleiders, die bereid waren een tweede kamp mee te maken. Zo werd ik excursieregelaar in Teut II en liftte ik na het Woold kamp (16–26 juli) met Ineke Kruuk naar Glane über Osnabrück in het Teutoburgerwald. Van 28 juli tot 7 augustus heb ik daar mossen gezocht met Coen en Greet, en plantenexcursies geleid door bronbossen en andere terreinen. Een oude bekende was kampleider en oude sok André de Wilde (1925–2002). Hij had medicijnen gestudeerd en was een goede florist, die soms met Simon van Ooststroom meeging op de Leidse excursies voor studenten. Daarvan kende ik hem. In 1959 nam hij als fysisch antropoloog deel aan de grote expeditie naar het Sterrengebergte in Nieuw-Guinea. Hij nam daar bloedmonsters van de Papoea's. Uiteindelijk is hij in Groningen hoogleraar anatomie en embryologie geworden. Het was leuk om hem hier te ontmoeten in een heel andere hoedanigheid dan in Leiden.

Op mijn excursies kreeg ik steevast gezelschap van Joan Verheij, die toen dertien of veertien jaar moet zijn geweest. Ze was zeer geïnteresseerd in mossen en schreef er een stuk over in de paka Kijfhoek van 1959. D VI ging toen als altijd naar Hulshorst. Jaren later kwam ik haar in Leiden tegen, waar ook zij biologie studeerde. Ze had het toen niet meer over mossen. Nog later zag ik haar op de reünies van de NJN. Ze werd lerares en directrice van een middelbare school in Goes, en PvdA lid in de gedeputeerde staten van Zeeland. Ze was het laatste nieuwe gezicht dat me is bijgebleven uit mijn NJN tijd.

Tot slot ging ik naar een NJN natuurbeschermingskamp in De Lutte (26 augustus tot 1 september). Daar werden lezingen gehouden over natuurbeschermingsproblemen, theoretische achtergronden van natuurbescherming, beheersmogelijkheden, waterbeheer en dergelijke. Buiten inventariseerden we vennen en andere terreintjes in het Lutterzand, het Beuninger Achterveld, het Oortveen bij Denekamp en bosjes langs de Dinkel. Toen ik in het water van een vennetje in het Beuninger Achterveld stond zag ik opeens een dikke worm op mijn been zitten: een medicinale bloedzuiger! Het ven zat er vol

mee. De koeien kwamen hier drinken.

Na de vakanties maakte ik nog een paar excursies met afdeling Leiden, en op een zondag maakte ik na een vergadering met Marion en Petra vegetatie-opnamen van kleimossen langs de Rijn bij Wageningen. Ik sliep dat weekend bij Wassenaarse Wouter Lange, die in Wageningen studeerde. Na mijn laatste jaarvergaderingen van de afdeling en het district werd het tijd voor mijn laatste congres, alweer in Zutphen. Op de Bonte Avond werd dit keer Grieks gedanst. Ik heb niet genoteerd wie de anderen waren, die naast mij op het toneel stonden om ons oude sokkenlied te zingen:

Oh, die mieterse, fijne tijd,
Van gulden jong'lingstijd (meisjestijd)
Voorbij, voorbij, voorgoed voorbij
(wijs: Zum gali, gali)

Nadagen

Hoewel ik oude sok was geworden bleef ik nog even betrokken bij de NJN, net als Han van der Meulen in 1947, hield ik nog een lezing over plantensociologie, leidde ik een paar mossenexcursies en ging ik in september voor het laatst mee naar De Beer, die toen onderging in de nieuwe havens van Rotterdam. De afdeling startte een onderzoekje in het Bessenveentje, een nieuwe plas in opgespoten terrein aan de overkant van het Rijn-Schiekanaal. Ze wilden de ontwikkeling van de plantengroei een paar jaar volgen en voerden daartoe een kartering uit. Het mooie plan verdween al snel in de prullenbak, doordat de gemeente de plas ging gebruiken als stortplaats van vervuilde grond. Van een verlandende plas werd het een hoge, vuile afvalberg.

In de eerste Sleutelbloem van 1959 werden Iet en ik gefeliciteerd met onze verloving. Ik schreef voor ons blaadje een stukje over fenologie, en op verzoek van de redactie van Amoeba maakte ik een groot artikel over de levenswijze, groeivormen en groeiplaatsen van mossen. Ik deed er half schematische tekeningen van groeivormen bij en foto's van Thujamos en Etagemos. Redacteur Jan van de Kam schrok, toen ik in mijn onschuld schreef dat ik oude sok was. Dat kon eigenlijk niet, maar hij wilde het stuk toch graag plaatsen. Zo kwam in maart 1960 mijn eerste gedrukte publicatie uit.

In juni ging ik in militaire dienst en kon ik anderhalf jaar haast niet op excursie.

Vanaf 1980 ging ik naar de vijfjaarlijkse reünies van de NJN om oude bekenden terug te zien. Weet je nog wel, Oude Sokje?